

Landbokvinden Elises Jensens erindringer

I 1909 kunne danske kvinder første gang kandidere til et kommunalvalg. Det resulterede imidlertid i en geografisk meget uensartet repræsentation. I hovedstaden besatte kvinderne knap 20 procent af de kommunale råd mod beskedne 6½ procent i provinsbyerne, mens de i landkommunernes sogneråd kun udgjorde 7 promille! Ønskede landbokvinderne da slet ikke at deltage i det lokale styre? En undersøgelse af dette spørgsmål har vist, at der faktisk fandtes et bredt spektrum af samfundsendagerede landbokvinder. Det viste sig imidlertid også, at disse har efterladt sig meget få personlige kilder. Derfor var det lidt af et fund, da Elise Jensens erindringer dukkede op, og det er på denne baggrund, at de i det følgende offentliggøres.

Sogneråd og kommunalbestyrelser var ikke de første offentlige råd, hvortil de danske kvinder fik valgret. Mellem 1903 og 1907 blev de valgbare til menighedsråd, værgeråd og hjælpe-kasser. Som afsluttende historiespeciale valgte jeg derfor i 2012 at undersøge, i hvilket omfang landbokvinderne blev indvalgt i disse tre råd, samt hvad der karakteriserede de valgte kvinder og deres lokalsamfund. Undersøgelsen blev geografisk afgrænset til 35 landkommuner i Ringkøbing og Århus amter og periodisk til 1903-30, idet værgeråd og hjælpe-kasser sidste gang valgtes i 1929 for dernæst at blive afskaffet med socialreformen i 1933.

Godt tusinde kvinder dukkede frem fra forhandlings- og valgprotokollerne fra de 35 sognekommuner, enten som valgte rådsmedlemmer, som suppleanter eller som kandidater, der ikke opnåede valg. Blandt de 928 kvinder, der blev valgt ind i rådene eller blev suppleanter, var de 699 direkte tilknyttet landboerhvervet. Deres rådsdeltagelse varierede betydeligt: Nogle sad kun en enkelt periode som suppleant, mens de mest aktive opnåede at sidde i flere perioder endda i flere af rådene. I langt de fleste tilfælde udgjorde kvinderne kun et mindretal af det pågældende råd, men det forekom dog også, at de dannede flertallet.

De valgte landbokvinder udgjorde en blandet skare. Ugifte husholdersker, enker, husmandskoner og gårdmandskoner i alle aldre bød sig til på den lokalpolitiske scene; men den rådsengagerede gennemsnitskvinde var en 44-årig gårdmandskone, gift med en mand, der selv indtog én eller flere tillidsposter

i lokalsamfundet. Hun havde to hjemmeboende børn under konfirmationsalderen, og yderligere brødfødte gården to-tre medhjælpere. Sådanne kvinder fandtes i ethvert sogn, og da variationerne blandt de rådsaktive kvinder tilmed var ganske stor, måtte man forvente, at der ville være potentielle kvindelige kandidater overalt.

Alligevel viste undersøgelsen, at kvindernes repræsentation svingede betydeligt fra egn til egn og til dels også fra sogn til sogn inden for de enkelte regioner. Undersøgelsen viste samtidigt, at landbokvinderne opnåede den bedste repræsentation i små homogene sogne. Hvor mange forskellige befolkningsgrupper konkurrerede om pladserne i et råd – uanset om man delte sig efter religiøse, lokalitetsbestemte, partipolitiske, erhvervs- eller standsmæssige kriterier – og der derfor kun blev en enkelt eller meget få poster til hver enkelt gruppering, var tendensen den, at pladserne gik til mænd frem for kvinder. Yderligere var det et markant træk, at kvinderne optrådte yderst fåtalligt i menighedsrådene i de sogne, hvor Indre Mission dominerede.

Hvad landbokvinderne selv tænkte om de nye muligheder for at tage del i de lokale institutioners formelle styre, er et spørgsmål, det viste sig langt sværere at besvare. Selv om der blev efterlyst personlige arkivalier vedrørende de valgte landbokvinder hos de relevante lokalarkiver for samtlige undersøgte kommuner, fremkom kun en enkelt personlig beretning. Galten Lokalarkiv kunne således henvise til Karen Marie Sørensens “erindringer fra omkring århundredskiftet”.¹ Karen Marie, der var født i 1867, blev valgt til det første menighedsråd i Galten i 1903, men omtalte kun rådsarbejdet med få sætninger. Heraf fremgik det, at hun havde været meget interesseret i møderne og fundet det “rigtig rart og højtideligt at være med til”.² Hvorfor hun ikke genopstillede ved valget i 1912, fremgår imidlertid ikke. I det hele taget var kvindernes rådsarbejde tilsyneladende ikke noget, man talte så meget om. Således blev deres rådsposter – modsat mændenes tillidsposter – sjældent omtalt i de relativt få nekrologer, der dukkede op, og kun få af de kontaktede efterkommere havde kendskab til formødrenes rådsaktiviteter modsat forfædrenes tillidsposter, der i langt større omfang var overleveret i slægterne.

Da Elise Jensens erindringer blev opsporet – og velvilligt udlånt af barnebarnet, Elise Hansen, ligeledes Velling – var det derfor en skuffelse, at heller ikke hun havde valgt at fortælle om sit rådsarbejde, skønt hun var suppleant til menighedsrådet fra 1903 til 1916 og egentligt rådsmedlem fra 1916 til 1922. Desuden sad hun i hjælpekasen fra 1908 til 1914. Kun bemærkede hun, at

“Vi Kvinder fik jo efterhånden Valgret til Menighedsråd, Hjælpekassebestyrelse, Værgeråd, kommunal Valgret og i 1915 fik vi politisk Valgret. Altsammen retfærdigt, da vi jo da også var Borgere i Landet.”³

På samme måde fortalte hun om sine oplevelser i Dansk Kvindesamfunds afdeling i Ringkøbing, herunder hendes deltagelse i landsmøderne, men uden at nævne, at hun i mange år sad i afdelingens bestyrelse, i øvrigt som den første landbokvinde. Disse fortællinger er endnu mere ærgerlige i forhold til undersøgelsen af landbokvindernes rådsarbejde, fordi Elise Jensen på mange måder lignede den gennemsnitlige rådskvinde. Hun startede således som suppleant i menighedsrådet i en alder af 38 år og fik sin første rådspost i hjælpe-kassen som 43-årig. Da var hun veletableret i sit ægteskab med gårdejereren Thomas Jensen, der selv havde lokale tillidsposter – han havde blandt andet siddet i menighedsrådet og været sognerådsmedlem. De havde fem børn i alderen 6-13 år foruden en to år yngre plejesøn, som ægteparret tog til sig samme år, og husstanden omfattede desuden to tjenestekarle ved folketællingen i 1906. Elise blev desuden valgt i et lille stabilt grundtvigiansk vestjysk sogn, der ifølge en præst havde “mærkeligt ringe standsforskel”,⁴ og hvor kvinderne var repræsenteret over gennemsnittet. Således udgjorde de – ret usædvanligt – flertallet i hjælpe-kassen ved alle syv valg.

Fortællingerne til trods tilbyder Elise Jensens “Minder” et solidt indblik i en datidig landbokvindes liv, oplevelser og holdninger og er samtidigt med til at bekræfte, at det tidlige 1900-tals landbosamfund ikke kun rummede de samfundsengagerede mænd, der er så righoldigt beskrevet i landbohistorien, men også landbokvinder, der var levende optaget af samfundsudviklingen og tog aktivt del i den.

Elise Jensen nedfældede sine erindringer i et udateret kladdehæfte, som jeg har transskriberet uden korrektioner. Særlige stavemåder og tegnsætningen er således Elises egne.

Minder fra min Slægts Liv og nogle Minder fra mit eget Liv

af
Elise Jensen
født Kjeldsen

Mine Børn tilegnet

I Hjertets dybeste, lønligste Krog
beskrives de Blade i Mindernes Bog

Figur 1. Gårdmandsdatteren Elise Jensen blev født i Velling sogn syd for Ringkøbing Fjord i 1865 og døde sammesteds i 1940. Hendes erindringer viser en landbokvinde, stærkt forankret i slægten, kristentroen og i det lokale landbosamfund, men også en kvinde med en stærk interesse for samfundsudviklingen, herunder kvindernes kamp for ligeret. Foto: Privat eje, Elise Hansen.

Forord.

Jeg har ofte tænkt på at nedskrive nogle Erindringer fra mit Liv. Og samtidig fortælle lidt om min Slægt, både på fædrene og mødrene Side. Men det var måske aldrig bleven til Alvor for mig, så jeg havde fåt begyndt, om ikke jeg i en Alder af 57 Aar var bleven ramt af en Hjerneblødning, som lammede min venstre Arm så jeg ingenting kan bestille. Ja min højre Arm fejler jo intet, så skrive kan jeg da. Og ligeledes kan jeg sidde og sy lidt Korstingsbroderi. Så går Tiden. Og nu, da jeg har så god Tid, vil jeg begynde på mine Optegnelser. Desværre er de gamle nu døde, som skulde have fortalt mig mangt og meget om Slægtens Liv og Levned i de henfarne Tider, men nu får jeg så gengive, hvad jeg kan huske af det som de har fortalt mig, mens de endnu levede. Men det kan jo kun blive Brudstykker. Jeg skal prøve på at gengive det så godt jeg kan efter Hukommelsen. Skulde der indløbe en Fejl da får man undskylde mig. Så vil jeg da nu begynde.

Min Faders Slægt.

Min Farfar hed Ib Hansen og er født i Hoven Præstegård omkring ved 1790. Hans Hustru hed Else Nielsdatter. Om min Farfars Slægt ved jeg grumme lidt, men såvidt jeg har kunnet skønne har han været velhavende. Der har nemlig fra hans Slægt været en Del Sølvtøj, som jo så er gåt ind i vores Slægt. Sølvskeer, Sølvspænder, Sølvknapper o.s.v. Dengang bestod Folks Formue mest i Sølv, da var der vist hverken Banker eller Sparekasser. Hvad Folk ejede af rede Penge var vist ikke meget, men det de ejede havde de hos sig. Men som sagt, en hel del af Velstanden bestod i Sølvtøj af mange Slags. Jeg har 6 Sølvknapper siddende i én af mine Kjoler. De har sikkert engang siddet i én af mine Forfædres Højtidstragter sandsynligvis i en Vest. De er måske flere hundrede Aar gammel og kan vist aldrig forgå, med mindre de engang kommer i en Ildebrand. De gamle ægte Sølv-sager er meget smukke og holdbare. Efter et gammelt Skøde som jeg har fundet ser jeg, at min Farfader har købt en Gård i Venner af dens forrige Ejer Peder Hansen. Endvidere kan jeg af disse gamle Papirer se at min Farfader, førnævnte Ib Hansen, har overtaget Gården 1817. Han har overtaget den med alle Rettigheder og "Herligheder" står der i disse gamle gulnede Papirer, som ligger her foran mig. Alt blev nøje regnet med den Gang, men da var der jo også få Penge blandt Folk. Det var jo kort efter Statsbankerotten 1813. Selv sådanne Småting som et par Flasker og 1 Glas følger med ved Overtagelsen, står der skrevet. Der var ved denne Gårds Overtagelse som ved næsten alle andre dengang – en Aftægtsforpligtelse. De gamle Folk, som havde ejet Gården før, blev næsten altid boende i Gården, hvor de beboede et Værelse eller to, og hvor de af Efterfølgeren fik Aftægt som det hed. Denne Aftægt bestod i Naturalier

såsom: Kød, Flæsk, Mælk, Smør, Æg o.s.v. o.s.v. I denne Aftægtsyndelse som min Farfar Ib Hansen skulde svare til de to gamle, som blev boende i Gården – det var den forrige Ejers Forældre – er det kuriøst at lægge Mærke til, at mens der er tilskrevet de gamle 4 pund⁵ kaffebønner årlig, som nu slet ikke er så lidt dengang, så skal de kun have 2 pund⁶ Puddersukker men derimod 48 Potter⁷ god dansk brændevin, siger og skriver 48 Potter. Nutildags bruger vi heldigvis ikke Spiritus i vor daglige Husholdning, men hvilke Bunker dog af Sukker!...

I 1818 holdt min Farfar Bryllup med min Farmor Birgitte Kirstine Kjeldsdatter her fra Astrup i Velling, og hendes Slægt og hende selv skal jeg nu fortælle om, for hende kender jeg mere til af Omtale end min Farfar.

Min Farmor

er datter af Kjeld Nielsen og Hustru Anna Andersdatter. De boede i Astrup her i Velling og havde en stor Børneflokk, som næsten alle blev bosatte her i Velling. Der er ingen Fødselsdage nedskrevet men derimod er deres Dåbsdag optegnede. De blev næsten alle hjemmedøbte, det må vel have været Skik dengang. Således er nedskrevet, at Kjeld Nielsen, altså min Farmors Far blev døbt den 15. December 1748. Det fortæller de gamle Kirkebøger i Velling, men derimod er der intet om deres Fødselsdage.

Kjeld Nielsen – min Farmors Far, blev almindelig kaldet: Gamle Keld i Aastrup. Der fortælles om ham, at han var en flittig Kirkegænger, skønt der dengang var lidt at komme i Kirken efter. Der var intet Menighedsliv, ingen levende Salmesang, ingen levende Forkyndelse. Det var i Fornuftens Tidsalder, da Vantroens og Rationalismens Bølger gik hen over Menneskene. Men “gamle Keld” sad alligevel i Kirken om Søndagen. Når så Prædikenen blev for lang og tør, faldt han i Søvn. Men så fortælles der, at Præsten, midt under sin Tale kunde sige: “Aa kald mig på gamle Keld i Aastrup.” Han må jo alligevel have sat Pris på ham som Tilhører. I denne Slægt, i dette Hjem blev den gamle Barnetro holdt i Ære fortælles der. Der var jo adskillige Hjem her i Landet der ikke “bøjede Knæ for Baal”, der ikke lod Rationalismen få Magt over Hjerterne. I disse Hjem blev Troen bevaret, så der ud fra dem kunde blomstre et nyt Liv frem da Tiden var inde. De Mennesker foldede deres Hænder om deres Salmebog og deres Bibel, og lod Vantroens Bølger gå hen over Landet uden at de, i deres Fromhed og Gudsfrygt tog Skade derved. Et sådant Hjem var Hjemmet i Astrup, og fra dette Hjem drog de unge Mænd og Kvinder ud og grundede gode Hjem her i Velling. En af disse Døtre var min Farmor Birgitte Kirstine Kjeldsdatter som blev gift med Ib Hansen 1818 efter at han Aaret iforvejen havde købt den Gård i Venner, som før er nævnt.

Med min Farmor flyttede en god Aand ind i Hjemmet. God og from var hun, men hun havde vist ofte vanskelige Kår. Jeg tror ikke, at hendes Mand forstod

hende eller kunde følge hende, men hendes stærke Guds frygt hjalp hende over alt. Hun blev Moder til 7 Børn, der elskede hende højt. Den ældste var Hans Ibsen, som købte Gården Ulfbjerg her i Sognet, han blev gift med Christiane Thomsen, en Søster til den senere Landsthingsmand Anders Thomsen. Den næstældste af min Farfars og Farmors Sønner var min Fader Kjeld Ibsen opkaldt efter gamle "Keld i Aastrup". Derefter kom der en Datter Else Ibsen eller Ibsdatter, som det jo den Gang kaldtes, og det var der da for Resten også mere Mening i, da Endestavelserne sen jo betyder Søn. Så var de to yngste to Drengene, Hans Christian Ibsen og Jesper Ibsen, den sidstnævnte døde som lille. Hans Christian fik en lille Ejendom i Nørby. Min Fader, Kjeld Ibsen, var født 1824 og blev gift 1858 med Anne Catrine Jensdatter også her af Velling. De to fik altså Fødegården i Venner og der er jeg jo så født og opvokset og til den knytter sig mine fleste Barndoms- og Ungdomsminder. Men derom og om min Moders Slægt vil jeg senere fortælle. Endnu er jeg ikke færdig med min Faders Slægt. En af min Faders Søstre hed Ane Johanne, hun døde da hun var 17 Aar. Hun fik en Svulst i Underlivet og der fortælles, at hun havde pådraget sig sin Sygdom ved at vade i de våde Enge ved Højbjergningen. Hun skal have været en god og meget udviklet Pige efter Datidens Forhold.

Der fortælles om min Farmor at hun, midt i alle sine Besværligheder var ved godt Humør. Med hendes Besværligheder mener jeg, ikke alene det, at hendes Mand vist ikke forstod hende, men også mener jeg det daglige Slid. Mange Børn havde hun og slide måtte Datidens Husmødre. De måtte hjælpe både ude og inde. Var der nogen der ynkede min Farmor så kunde hun sige: "Ja Børn, mig var nu ikke bedre Lod tilmålt".

Den Tids Mennesker troede jo så fuldt og fast på, at således var nu alt dem tilskikket, selv om det mange Gange dengang var Forældrene der bestemte over deres Giftermål. Det ved jeg nu ikke om det var Tilfældet her, men det var da ellers almindeligt. I St Stensen Blikers lille Sang: "Det var ved Helmistier Mari hun skuld astej"⁸ er denne Tankegang også udtrykt. De to unge, Palli Krænsen og Marie vil gjerne ha bløven sammen. Men de "mot et for hans Moer, for Mari vaar en fatte Baan, ejsen vild de ha hat hveranner, men det skuld nu ett vær sådn."⁹

Datidens Mennesker fandt Trøst i den Tanke, selv om det måske kunde knibe. Vi Nutidsmennesker vil bruge vor Villie og vor Tanke, og vi vil ikke lade uforstandige Forældre bestemme over, hvem vi skal følge i Livet.

Men Farmor var som før nævnt meget gudhengiven. Der fortælles, at når hun sad og spandt på sin Rok kunde hun, lige på en Gang, skyde Rokken til Side og folde sine Hænder og fremsige et af disse gamle gode Salmevers som de gamle gemte på og levede i. En af disse Vers lød således

“Bed o Jesus, bed for mig,
bed mig ind i Himmerig,
der at leve, der at bo
i en evig Fryd og Ro.
Gud vær min Løn
Gud hør min Bøn
og det for Jesu Skyld.” Amen

Et andet Vers som hun også brugte var denne:

“O Jesu lad mig være din
o Jesu lad mig blive din
o Jesu, vær du min Tillid
så har jeg nok til evig Tid.”

Og når hun så havde fremsagt et sådant Vers eller et lignende, så tog hun atter fat på Rokken, thi Flid, Nøjsomhed og Guds frygt fulgtes ad hos hende og gik Hånd i Hånd.

Intet Under at Børnene elskede denne Moder, og at de længtes usigeligt efter hende, da hun døde. Og at de altid, lige til deres Dødsstund, talte om hende og hendes Liv med inderlig Kærlighed og Højagtelse.

Gården i Venner lå ved Alfarvej, så der kom mange vejfarende Folk indenfor. Dengang kom der en Mængde Mennesker og tiggede, da var der ingen, der fik Aldersrente og ingen der fik af Hjælpekassen for da var de dele ikke til. Når så Folk ikke kunde klare sig selv, så var de jo henvist til at tigge. Og der var mange der kom, ikke alene fra selve Sognet, men fra mange Nabosogne. I Dejbjerg Sogn holdt de såkaldte Rakkere eller Natmandsfolk til. De boede i nogle elendige Hytter. Mændene loddede ved gammelt Bliktøj eller klinkede eller hvad de nu sådan kunne tjene en lille Skilling ved. Jeg husker dem endnu fra min Barndom, Kvinderne gik ofte og solgte Bliktøj. Ellers tiggede de Uld. Og ja alt muligt, men det var da særlig Uld. Undertiden bar de et lille Barn, der sad på deres Ryg; om de havde den lille i en Kurv, en Sæk eller i et Tørklæde husker jeg ikke bestemt. På en Måde var de velbegavede, de havde Mundtøjet godt i Orden og de kunde være meget indsmigrende eller “skre” som de gamle sagde. Ind mod Jul kom der især mange og tiggede, men jeg tror nok, at det var særlig her fra Sognet. De kom med deres Mælkespand som de fik fyldt med Sødsmælk og ned i Spanden med Mælk blev der puttet et Par Talglys, dengang havde man kun Talglys at se ved, et godt, tykt Talglys var ikke at foragte. Så vankede der Sigtebrød og andet godt. En Mængde Sigtebrød blev bagt til Jul, jeg synes ligefrem at jeg mindes at der blev bagt langt over 50.

Min Farmor var vist meget godgørende, det kunde jo snart heller ikke være anderledes med det Sind hun havde. Jeg ved at en anden Kone, som boede på en afsides Gård, engang skal have sagt, at det var da så rart at hun boede et Sted hvor man ikke sådan blev rendt på Dørene af Fattigfolk, men da blev min Farmor vred. Således måtte man ikke se på den Sag, men være glad for, at man kunde give noget bort. Hun havde lært og nemmet det Ord "Gud elsker en glad Giver."

Min Farmor døde 25 Februar 1865. Den 9. Februar var jeg bleven født og min Farmor, som jo lå for Døden – hun døde 14 Dage efter – vilde have det lille nyfødte Barn ind til sig i Sengen. Og da ønskede hun alt godt over den lille Pige og nedbad Guds Velsignelse over hende, Jeg har tit senere i mit Liv været glad over min gamle fromme Farmors Bønner og gode Ønsker for mig, det har lyst over mit Liv så ofte, synes jeg. Og jeg tror og håber, at ikke alene over mig, men også over mine Børn vil denne Velsignelse hvile og over den senere Slægt, sålænge der er nogen i Slægten der bryder sig om denne gamle fromme Stammoders Forbøn. Gud give de Toner aldrig må dø i Slægten.

Den Dag min elskelige Farmors Støv blev stedet til Hvile på Velling Kirkegård blev jeg båret til Dåben derinde i Kirken og fik Navnet: Elise Kjeldsen. Min Farmor blev 75 År.

Min Moders Slægt.

Om min Morfar ved jeg kun lidt. Forunderligt nok er det Spindesiden i min Slægt, jeg ved bedst Rede på. Min Morfar hed Jens Christensen. Han er født i Noe Sogn og købte Gården Nagengård i Velling. Senere flyttede han til Kirkeby i Velling hvor han købte den Gård som senere er blevet kaldt "Fjordvang". Da der boede én Mand mere i Nabolaget som hed Jens Christensen blev min Morfar kaldt Jens Noe, for at Folk kunde kende Forskel på de to Nabomænds Navne. Således er Navnet Noe kommen her til Sognet. Da min Morfar blev gammel kaldtes han "Gamle Noe". Han drev i mange Aar Studehandel. Han opkøbte Stude omkring i Sognene og solgte dem nede i Slesvig og Holsten. Dengang drev de med Studene helt oppe fra Nordjylland ned gennem Sønderjylland. Studene blev solgte enten i Tønder, i Husum, ja helt ned til Hamburg kom de, hvor de så blev solgt ved Markederne. Dengang var der ingen Jernbane, så man kunde ikke, som nu sende Dyrene med Toget, men man måtte drive dem den lange lange Vej! Så overnattedes der i de mange Landsbykroer som var dengang. Driverne blev jo lejede til at drive de store Flokke Kvæg. Handelsmændene som havde købt Kvæget kørte eller red, det var jo nok så let som at gå Vejen ind. Men alligevel hvor besværligt når man tænker på vore Dages Befordringsmidler.

Når Dyrene så var solgte, skulde Handelsmændene jo hjem med Pengene, og det var nu slet ikke så lige en Sag, da der jo ingen Pengesedler var dengang,

som man kunde putte i Tegnebogen. Nej dengang brugte man Sølvpenge og Kobberpenge og det kunde være svært nok at fragte de mange tunge Penge så lang en Vej: De havde dem i Pengeposer eller Pengekatte som de kaldte dem. Eller også i Pengeskrin, som de så havde med på Hesteryggen når de red.

Men ufarlig var et sådant Ridt jo ikke da der jo godt kunde være Fare for at blive overfaldet og bestjålet. Om Natten overnattedes jo i Kroerne og da kunde det også hænde, at de kunde blive bestjålet. En af min Morfars Handelsvenner blev således bestjålet for en Masse Penge efter Datidens Forhold. Han fik aldrig sine Penge igen, og økonomisk dét kom han vist aldrig ovenpå mere.

Når min Morfar sådan var på sine Handelsrejser, der jo kunde tage lang Tid, måtte min Mormor jo bestyre den store Gård hjemme. Men hun havde trofaste Hjælpere. Dengang flyttede Tjenestefolkene ikke som nu for et helt eller et halvt Aar. Nej mange gik i mange Aar på ét Sted. Således havde de der på Gården en Karl der hed Per, han var der i 30 Aar. En anden karl var der i 20 Aar, han hed Lars. Det var lange og trofaste Tjenesteår; men det var dog næsten også for længe at være på ét eneste Sted.

Min Mormor

var født i Østergård i Hee. Hendes Fader hed Poul Østergård hans Kones Navn kender jeg ikke. Der var kun én eneste Søn i Hjemmet. Chresten hed han. Der var, såvidt jeg ved 3 Døtre, den ene hed Kirsten, hun fik Fødegården og boede der til sin Død, den anden hed Else og blev Stammoder til Slægten Aas, hendes Mand hed Chr. Aas. Hun er Bedstemoder til Lærer Aas, som er Lærer ved No Skole. Den tredje Datter hed Ellads, og blev min Mormor, hun blev gift med førnævnte Jens Christensen Noe, som købte Nagengård i Velling. I denne Gård er min Moder født.

Chresten var jo som før nævnt Poul Østergårds eneste Søn. Han skulde jo overtage Gården efter gammel Sæd og Skik. Men Drengen vilde læse, han vilde være Præst. Der fortælles, at han som Dreng tog Bøger med ud i Mark og Kjær og læste, når han gik og passede Kreaturerne. Hans Fader stod på sit og holdt på, at han efter gammel Bondeskik skulde have Fødegården. Når de havde en Søn, så skulde ingen af Døtrene have Gården. Hvis han vilde læse, så fik han skøtte sig selv. Penge fik han ingen af, så mente han vel at dermed var det sidste Ord sagt i den Sag. Man kan jo knap forstå, at hans Fader kunde være så hård, men man vil betænke at det var en hel anden Tid end den nuværende. En Tid, da Forældrene vilde bestemme over deres Børns Livsvej både med Giftermål og det hele. Og desuden var det den Gang uhørt, at en Bondedreng kom til Bogen. Nej, Skomager bliv ved din Læst var Tidens Løsen. Lad Embedsmændenes Sønner læse til Præst eller Doktor, men lad Bøndersønnerne blive ved den Jord som deres Fædre har dyrket. Det var Tidens Tankegang. Men den unge

Chr. Østergård gik sin egen Vej; han vilde være Præst, og vilde hans Fader ikke hjælpe ham så blev der vel nok Råd på anden Måde.

Han læste på Kongens Nåde sagde den gamle, det vil nu sige at han fik fri Undervisning på Universitetet og alle Vegne mod at han forpligtede sig til at drage til Grønland som Præst og Missionær og være der i 8 Aar. Det var jo ikke blide Kår han havde Udsigt til, men han gik ind derpå for at opnå sit kæreste Ønske, nemlig at blive Præst.

I København traf han en Vestjyde, der hed Hansgård. Han stammer her fra Velling, idetmindste er der endnu nogle her af samme Slægt, nemlig Familien i Tranmose. Denne Hansgaard var vist ansat i et af Ministerierne, og han tog sig af den vestjyske Bondeknøs og hjalp ham noget tilrette i Hovedstaden. Da Chr. Østergårds Læseår var til Ende kom han hjem og vilde sige Farvel til Familien før han rejste ud. Han kom også til Nagengård og besøgte min Mormor, som var hans kæreste Søster. Hun ventede sig en Arving i de Dage han var der, og hun blev syg inden han rejste derfra. Da bad han, om han ikke måtte blive inde i Soveværelset, mens Barnet blev født, han vilde gerne se hvordan en Fødsel foregik. Han skulle jo nemlig være både Læge og Jordemoder, Præst og meget andet når han nu kom til de fjerne Egne. Min Mormor, der godt forstod ham og holdt såmeget af ham svarede "Jo Chrestenlil, det må du såmæn godt". Men Nabokonen, som var noget skrap og som skulde assistere ved Fødslen sagde, at skulde han være derinde så vilde hun ikke være med. Så måtte han blive udenfor.

En lille Pige blev født, og denne lille Pige var min Moder. Nu vilde de jo gerne have Barnet døbt så Chr. Østergård kunde blive Fadder, før han rejste. Men Rejsen skulde ske snart, og da min Mormor lå i Sengen var det jo ikke så nemt at få lavet til Barsedåb med det samme. Men Præstekonen, Madam Hassenfeldt – dengang blev Præstekonerne kaldt Madammer – tog Sagen i Hånd. Hun og min Farmor [Mormor] var gode Venner og der var ikke langt fra Nagengård og til Præstegården. Hun hjalp nu således, at der kunde blive Barsedåb den 27. Februar, Barnet var født den 22. Chr. Østergård blev Fadder, og han forærede min Moder en Bibel i Faddergave. Denne gamle Bibel ligger her foran mig, mens jeg sidder her og skriver. Med smukke gotiske Bogstaver har han skrevet foran i Bogen:

Denne Bibel er foræret til min lille Guddatter, Anne Catrine Jensdatter på den Dag hun ved Daaben blev indlemmet i Christi Kirke, med det Ønske, at hun må opvokse i Guds frygt og Herrens Formaning til en sand Jesu Christi Tjenerinde

Velling den 27 Februar 1833

af hendes Morbroder
Chr. Chr. Østergård
Cand Theol.

Umiddelbart derefter rejste den unge Kandidat til Grønland, men der er bleven mig fortalt, at på denne Barsedåbsdag gik hans Fader, den gamle Poul Østergård, og vred sine Hænder af Sorg over, at han havde været så hård, så hans eneste Søn nu skulde rejse til så fjerne, kolde Egne for hans Hårdheds Skyld.

Chr. Østergård blev gift før han rejste og hans Hustru fulgte ham. Hun hed Lovise Garnæs. Både hun og nogle Børn ligger begravede i det fjerne Land. Efter de 8 Aars Forløb kom Østergård tilbage og søgte Præsteembede herhjemme. Han fik Husby Præstekald, senere flyttede han til Sønder-Felding. Han blev gift anden gang med en Søster til hans første Hustru. Da han havde været Præst i Husby en Del Aar forflyttedes han til Sønder-Felding. Og her blev han Hjertensven med Præsten Vilhelm Birkedal, som var Sognepræst i Sønder Omme. Derfra og til Sønder Felding var ikke så langt, skøndt Befordringsmidlerne jo dengang ikke bestod i Cykler, endnu mindre i Automobiler. Men en Spaseretur eller Køretur på nogle Mil¹⁰ var for intet at regne dengang. Der fortælles fra den Tid, at den unge Landmand Niels Johan Termansen som boede i Læborg ved Vejen gik 7 Mil fra Læborg og til Sønder Omme for at høre Vilhelm Birkedal. Når han så havde hørt Birkedal prædike i kirken fulgte han med ham hjem til Præstegården hvor han fik sig en Samtale med den levende, glødende Præst. Og så bagefter spaserede han igen 7 Mil tilbage. Dengang tog Folk Sko og Strømper i Hånden og gik ofte på de bare Ben. Termansen var en ualmindelig interesseret Mand og han blev senere i Besiddelse af en sådan Dannelse og Kundskabsfylde, at han er bleven kaldt Danmarks lærdeste Bonde. Senere blev han Rigsdagsmand og var en af Danmarks ædleste Skikkelser i dansk Politik.

Birkedal og Østergård var gode Venner og fulgtes ofte ad også her til Velling. Birkedal havde været her på Egnen før, han havde været Præst og Kateket i Ringkøbing. Og da havde han fundet Vej til Præstegården i Velling hvor dengang Hassenfeldt var Præst. Hassenfeldt var én af de første grundtvigske Præster her på Egnen, og den unge Præst fra Ringkøbing, som også blev grebet af det grundtvigske Livssyn, sluttede sig nær til ham. Østergård havde også følt et Aandens Pust ovenpå den kolde døde rationalistiske Tid. Og de tre Præstevener sluttede sig nu sammen i inderlig Forståelse og Glæde over det nye Aandsliv, der ved Grundtvig var brudt frem i vort Folk.

På Herregården Rybjerg boede dengang en Mand, der hed Thomas Bruhn. Han var fra Flensborg og hans Hustru Conraddine født Schönau var født på Kølkegård¹¹ i Thy. Det var to ædle Mennesker, levende interesserede i alt det gode der kom frem. Også de var grebne af det Liv som Grundtvig havde vakt. Og på Rybjerg samledes mange interesserede Mennesker. Dertil fandt de 3 Præster også Vej og sluttede Venskab med Rybjergfolkene der varede Livet ud. Til Rybjerggård hørte en vidunderlig dejlig Have. I denne Have samledes Folk fra Omegnen undertiden til Folkemøder, den Gang var Forsamlingshusene jo

Figur 2. De store folkemøder på f. eks. Skamlingsbanken havde deres små lokale pendanter, blandt andet på Rybjerg i Velling sogn, hvor godsejeren Thomas Bruhn og siden sønnen lagde have til tidens store grundtvigianske talere og dermed samlede store menneskemængder. Foto: Velling Sognearkiv.

ikke byggede, men så stillede Thomas Bruhn og Hustru deres Have til Afbenyttelse. Dengang begyndte Mennesker at føle Trang til at komme sammen og høre et levende Ord om Kristendom eller om Fædreland. Det var Dagen, der begyndte at gry efter Nattemørket og Kulden der så længe havde knuget vort Land og vort Folk.

I Rybjerg Have står der en Sten med denne Indskrift:

I denne Have levede og frydede sig i over 60 Aar Thomas Bruhn og Hustru Conraddine Schönau. Denne Sten vil stå som et Minde til sene Slægter om dette ædle Ægtepar.

Til Rybjerg kom som sagt mange Mennesker, både her fra Egnen og fra andre Egne. Der var en stor Børneflokk og der blev holdt Huslærer til Børnene. En af disse Lærere var Poulsen Dal, der senere blev Forstander på Galtrup Højskole på Mors. Hos Pastor Hassenfeldts var Kold, den senere så kendte Skolemand. Om han var Lærer hos Hassenfeldt eller han var der i Besøg, ved jeg ikke. De

to unge Mænd Kold og Poulsen Dal sluttede sig sammen og de bestemte at de vilde gå frivillig med i Krigen i 1848. Før de rejste i Krigen var de på Besøg her i Venner hos en Gårdmand som hed N. Kr. Hansen og som ikke var så lidt kendt her på Egnen som en Fremskridtsmand den Gang. Han var Medlem af Stænderforsamlingen, den Gang havde vi jo ikke endnu fåt Grundloven. N. Kr. Hansen kørte med egen Befordring helt til Viborg, hvor de Stænderdeputerede dengang skulde give Møde. Det var en rar lille Køretur med Heste og Vogn, men dengang vidste Folk jo ikke af andet at sige. Jernbanerne var ikke byggede endnu. N. Kr. Hansens Familie kom også sammen med Bruhns på Rybjerg og der har de to førnævnte Ungersvende vel lært dem at kende. Da de så besøgte Familien i Venner plantede de hver et Træ. Dengang var det ofte Skik, at Folk plantede et Træ, når de stod overfor noget betydningsfuldt i deres Liv. Disse to unge Lærere plantede hver et Kastanietræ derovre ved N. Kr. Hansens Gård før de rejste i Krig. Det ene Træ er gåt ud, men det andet står endnu den Dag i Dag øst for Gården og breder sin Krone løvrigt ud. Om det er Kolds eller Poulsen Dals Træ ved jeg ikke bestemt. Gården ejes nu af Peder Pedersen.

Når Pastor Østergård og Vilhelm Birkedal var i Velling på Besøg enten i Præstegården eller på Rybjerg var det jo en Selvfølge at de også besøgte min Morfar og Mormor. De var flyttet fra min Mormors Fødegård Nagengård og havde købt Gården Fjordvang i Kirkeby. Dertil kom så Præstevenerne i Besøg og det har jo sikkert været Højtidsstunder når Mormors kære Broder gæstede dem med sine Venner. Da blev nok det bedste Huset formåede stillet frem. Dengang var Bondehjemmene jo mange Steder meget tarvelige hvad Bohave og sligt angik. Jeg tror dog nok, at Hjemmet der i Kirkeby var lidt foran det almindelige. Jeg har fåt det Indtryk, at der var Fjællegulv i Stuerne, en Luksus der ikke var almindelig den Gang, da var der næsten Lergulv alle Vegne.

I deres såkaldte "pæne" Stue hos min Mormor, stod der et almindeligt Fyrretræsbord, det kunde slås sammen, så det ikke tog megen Plads i det daglige, men det kunde blive dobbelt så stort, når det blev slået ud. Om dette Bord bænkedes nu Præstevenerne, når de kom i Besøg, og der er nok bleven ført mange Samtaler, både alvorlige og skæmtefulde. Birkedal var jo ualmindelig levende og kunde, når han var i det morsomme Hjørne, næsten sætte Huset på den anden Ende. Dette Bord fra min Mormors Hjem arvede min Mor, hun flyttede det til Hjemmet i Venner og da hun senere flyttede herhen sammen med min Far, kom Bordet med. Nu står det her på mit Loft og jeg har ofte tænkt på, at det skulle pudsas op og fredes om. Det er jo dog et Bord der har Minder med sig. Der står også her en grønlandsk Kuffert som Pastor Østergård havde med fra Grønland, den er beklædt med Sælhundeskind, den har min Mor også ført med sig fra sit Barndomshjem. Jeg har ofte tænkt på at forære Kufferten til Museet i Ringkøbing, men når det kommer til Stykket kan jeg ikke nænne

at give slip på de gamle Sager, der følger jo dog Minder med fra de henfarne Slægters Liv.

Thomas Bruhns Søn: Ernst Bruhn overtog Rybjerg efter de gamle og blev gift med Birgitte Busk fra Holmgård i Lem. Livet på Rybjerg blev fortsat i det gode gamle Spor. Nu er Gården gåt over på andre Hænder.

I Familiegravstedet på Velling Kirkegård ligger mange af Slægten fra Rybjerg begravet. Pastor Østergård levede og døde i Sdr. Felding så vidt jeg ved. Pastor Hassenfeldt blev forflyttet, først til Holmsland og senere til Østjylland. Der findes hans Støv. Og Vilhelm Birkedals Grav er på Valgmenighedens Kirkegård i Ryslinge. Han blev jo som bekendt den første Valgmenighedspræst i Ryslinge. Ja nu er de alle forlængst rejst til "Landet bag Hav" og deres Støv hviler på forskellige Steder, men på Opstandelsens Morgen vil de finde hinanden igen, thi det Fællesskab, de har delt med hinanden her i Livet var af åndelig Art, og Aandslivet har Evighedsliv i sig og kan aldrig dø.

Et senere Slægtsled.

Som før nævnt fik Chr. Østergårds Søster Fødegården Østergård derhjemme i Hee. Denne Søster hed Kirsten og hendes Mand hed vistnok Poul. Det kan jeg skønne deraf at Børnene kom til at hedde Poulsen til Efternavn. Den Gang fik Børnene jo Faderens Fornavn til Efternavn.

I dette Ægteskab var mange Børn, jeg kender ikke Navnene på dem alle, men nogle af dem kender jeg da. En Søn hed Kristian, han var i Amerika som Præst, det er dog ikke den Kristian Østergård som har skrevet såmange Sange.

En anden Søn hed Bent og blev Lærer i Skaade ved Aarhus. En tredje Søn hed Jeppe Poulsen han blev Købmand og Grosserer i Aalborg, Man ser at denne Børneflokk har haft Udlængsel og har været ikke så lidt forud for det almindelige dengang. Da var det jo ikke ofte, at Folk kom udenfor deres egne Sognegrænser. Jeppe Poulsen traf jeg engang i mine Ungpige dage. Jeg sad som ung nittenårig Pige på Aalborg Højskolehjem. Det var en Aftenstund jeg sad der og jeg følte mig noget ensom og fremmed i den store By hvor jeg ikke kendte et Menneske. Da kom der en pæn ikke ganske ung Herre og satte sig ved samme Bord som mig. Han gav sig i Samtale med mig og spurgte mig om mit Hjemsted. Jeg fortalte ham at jeg var fra Velling ved Ringkøbing. Så sagde han havde haft en Onkel i Velling men ham havde jeg velsagtens ikke kendt, denne Onkel hed Jens Noe. Jo ham havde jeg jo nok kendt, for han var min Bedstefader. Jeg have altså her truffet min Mors Fætter. Jeg blev glad over at træffe en Slægtning i den fremmede By og jeg tror at han blev ligeså glad for at den unge fremmede Pige var en Slægtning af ham. Han kom vist ofte på Højskolehjemmet der, han var ugift og hans Pebersvendehjem var vel ikke så hyggeligt. Inden han gik fik jeg hans Adresse og jeg lovede at besøge ham. Det gjorde jeg også og jeg kan

huske at han forærede mig sit Billede og at jeg spiste Pærer inde hos ham. Men jeg havde nu haft meget svært ved at finde ham, da jeg altid har haft svært ved at finde omkring i fremmede Byer og Aalborg er nu heller ikke af de nemmeste da den har så mange snævre Gader fra gammel Tid. Såvidt jeg husker har han besøgt mig engang siden eller var det mine Forældre han besøgte? Jeg husker det ikke bestemt, men han fortalte da, at han var bleven gift og han sagde, at når der gik Ild i gamle Huse så brændte de stærkt. Han var jo selv gammel da han blev gift så det var jo sig selv han mente. Han var vist velhavende, jeg ved at han har skænket en Pengesum til Udsmykning af Hee Kirke, Hee Kirke er jo hans Fødesogns Kirke.

En anden af Søskeneflokken fra Østergård hed Trine ligesom min Mor, de er jo nok opkaldt efter den samme, da de jo er Kusiner eller Søskendebørn. Deres Navn er vist for begges Vedkommende Anne Catrine, men efter Datedens Skik og Brug blev det forkortet til Trine. At Navnene på den Måde også ofte mistede deres oprindelige Velklang brød Datedens Mennesker sig ikke om. Skønhedssansen var ikke meget udviklet heller ikke på det Område.

Trine fra Østergård blev gift med en Sømand ved Nymindegab. En Skipper kaldte de ham den Gang, om det på vort Nutidssprog er det samme som Kaptajn ved jeg ikke. Han sejlede til England og vel også andre Steder, hvorfra han undertiden kom hjem med Genstande som han så forærede Slægt og Venner. Således forærede han engang min Mor et Par Porcellæns Hunde, de var hvide med brune Pletter. De stod i mange Aar i mit Barndomshjem i den såkaldte pæne Stue, hvor de havde deres Plads på en Kommode. Nu er de flyttet til Sædning Skole til Søster Johanne.

Denne Skipper fra Nymindegab hed Chr. Jessen. Om hans og Trine Østergårds Børn ved jeg kun lidt. Jeg ved kun at der i Rindom bor en Datter der hedder fru Riis. En anden af Døtrene fra Østergård hed Marie, hun var ugift og kom ikke så sjældent og besøgte sit Søskendebarn, min Mor. Bent Poulsen som jeg før nævnede blev jo Lærer i Skaade ved Aarhus. Han havde en Søn som blev Bestyrer for et Børnehjem derude i hans Hjemegn. En anden Søn hed Thorvald Poulsen og er bleven én af de senere Tidens kendte Politikere. Han er Præst, men har i en Aarrække taget Del i dansk Politik, han har i flere Aar været Folketingsmand og han var Kirkeminister under det radikale Ministerium. Han er en meget frisindet og forstående Mand, og kæmper for sandelig allevegne hvor Friheden er i fare. Det er et held for et Folk at have den Slags Politikere, og man må ønske at vort Folk må fostre mange af den Slags Mænd. En Datter af Bent Poulsen altså en Søster til Thorvald Poulsen er gift med Lærer Højmark i Kolt ved Aarhus. Hendes Mand er Broder til Valgmenighedspræst Højmark i Aarhus. Fru Julie Højmark født Poulsen har jeg truffet ved Dansk Kvindesamfunds Sommermøder.

Min Mormor Ellads Kristensdatter var jo også fra Østergård i He, hun og hendes Mand Jens Christensen Noe havde i deres Ægteskab 6 Børn hvoraf den ældste hed Mette Kirstine, hun blev gift med Chr. Elkjær i Rindom, de havde 5 Børn i deres Ægteskab. Den næstældste hed Hans Kristian og han blev som ungt Menneske Forpagter i Husby Præstegård, der var Morbroderen jo Præst.

I Nabosognet Nissum lå Herregården Udstrup som Skat Jensen¹² ejede. Han var gift med en Pige fra Sønderjylland, såvidt jeg ved hed hun Kirstine Knudsen og var Søster til Jens Lassen Knudsen, der var præst i Lejrskov ved Kolding. Til Udstrup kom en ung Slægtning af fru Jensen, også en sønderjysk ung Pige, jeg tror det var en Søsterdatter. Denne unge Pige hed Kirstine Markussen, hun var en Datter af en Gårdmand og Kreaturhandler der boede i den vestlige Del af Sønderjylland. Han hed Peder Markussen og jeg tror næsten, at hans Sympati gik noget i tysk Retning. Derimod var hans Kone vist dansk-sindet. Så vidt jeg ved var hun en Søster til Fru Jensen på Udstrup og altså til Jens Lassen Knudsen også, Præsten i Lejrskov, så Kirstine Markussen og Jakob Knudsen, den senere så bekendte Forfatter må jo have været Søskendebørn. Jakob Knudsen var jo som bekendt Jens Lassen Knudsens Søn. En anden Knudsen var den bekendte Knud Knudsen på Herregården Trøjborg i Sønderjylland, det var vist i dette Hjem, at Kold var Huslærer. Og der fortælles jo det kønne lille Træk derfra, som jo vist er almindelig bekendt, men som jeg alligevel også her vil gengive da vi er ved den Knudsenske Slægt. Kold var jo en meget ejendommelig Lærer, en Banebryder for det nye der skulde komme. Han hadede al den Lektielæren udenad og al det Terperi som Datidens Skoler var så fulde af. Han vilde fortælle så levende for Børnene så han kunde finde ind til deres Hjærter og glæde dem med sin Fortælling. Nu var der en lille Pige i Hjemmet der på Trøjborg, som glædede sig over at høre ham fortælle. Han havde fortalt om Abraham og Isak og sluttede sin Fortælling, der hvor Abraham og Isak kommer til Moria Bjerg. Om Eftermiddagen sad Kold ude i Haven da hørte han en Barnerøst oppe fra Træet der sagde: "Aa kære lille Abraham du skal ikke være bedrøvet, for du kommer ikke til at ofre Isak. Jeg har læst videre." Så kunne Kold da forstå at Børnene fulgte hans Fortælling med levende Interesse. Der fortælles fra den Tid, at Kold var forelsket i en lille ung Pige der hed Maren. Om det var én af hans forrige Elever ved jeg ikke. Det blev dog ikke til noget med Kold og Maren. Han blev mange Aar efter gift med en Pige der hed Stine. Jeg er nu kommen lidt langt bort fra mit Emne men det skal man vel engang imellem have Lov til, når man får Pennen i Gang.

Den unge sønderjyske Pige som kom til Udstrup til sin Moster for at lære Husholdning der, kom ind i min Slægt. Hun blev nemlig forlovet med min Morbror Hans Kristian som jo dengang var Forpagter i Husby Præstegård. Da han kom hjem til min Mormor med sin lille sønderjyske Kæreste var det ikke med

ublandet Glæde hun tog mod sin tilkommende Svigerdatter. Denne lille Frøken eller Jomfru som man jo dengang sagde, var nok ikke skikket til at blive en Bondes Hustru. Min Mor fortalte senere at Mormor havde grædt, da hun så hende, hun havde jo Slør for Øjnene og var finere klædt på end Bondepigerne. Men Moster Stine som vi Børn kaldte hende blev god nok som Bondekone. De to unge købte Gården "Mejlbygård" i Rindom. Værelserne der var nok så fint udstyrede som i andre Bøndergårde på den Tid, det kan jeg jo nok huske fra min Barndom. Ligesom jeg også kan huske, at der var lange Gardiner hængt for Vinduerne det var jo uhørt den Gang og det var noget som Folk lagde Mærke til og talte om. Jeg syntes at Moster Stine var mere livlig og velbegavet som de fleste andre Bondekoner dengang. Hun blev Moder til 14 Børn. Senere solgte de Gården i Rindom og købte en Gård i Gelstrup i Nissum.

En anden af mine morbrødre hed Christen Noe, han blev gift med Else Mikelsen fra Holmsland Mølle og de to fik Gården i Kirkeby efter min Morfar og Mormor. En anden Morbror hed Anders Noe som blev gift med Mette Pedersen fra Klaptoft og han købte en gård på Holmsland. Men senere flyttede Ægteparret til Velling. De købte Gården Vennergård. I dette ægteskab var 12 Børn. Chr. Noe og Else havde 9 Børn.

Den yngste Søster af min Mors Søskeneflok hed Lovise hun var opkaldt efter Pastor Østergårds Hustru, der døde og blev begravet i Grønlands Jord. Lovise som var min Gudmor blev gift med Præstegårdsforpagteren i Velling, han hed Chr. Nielsen; I dette Ægteskab var 7 Børn. Moster Lovise arvede en dejlig Edderdunsdyne som Østergård havde bragt med fra Grønland. Moster Lovise og hendes Mand købte senere en Gård i Rindom hvor de boede til deres Død. Min Mor Anne Catrine Jensdatter blev den 17 Oktober 1858 viet til min Fader Kjeld Ibsen. Vielsen foregik i Velling Kirke.

Min Barndom.

"Du gamle Gård med dit mossede Tag
hvor Spurven så gerne vil bygge
jeg ser dig end for mig den Dag i Dag
med al din gammeldags Hygge."

Straks efter Brylluppet flyttede min Mor ind i den gamle Gård i Venner, som min Far havde overtaget efter sine Forældre, som nu var på Aftægt i Gården. Stuehuset var meget gammelt, måske langt over 100 Aar. Det var vist gammelt da min Farfar i 1817 købte Gården. Ingen vidste hvornår den var bygget. Men hvor var der hyggeligt i den gamle Gård. Vinduerne var små og der var lavt til Loftet, men man befandt sig vel og hyggede sig derinde. I de første Aar af mine Forældres Ægteskab havde Mor, som jo var vant til lidt mere Plads og måske

også til lidt mere Komfort efter den Tids små Fordringer – fåt lidt lavet om på Stuehuset i den gamle Gård i Venner. Hun havde fåt Fjællegulv i alle Stuerne, havde selv malet Væggene i Sengekamret, som de dengang kaldte det. Derude var nok på en Måde Alkovesenge, men Træværket var taget ned og istedetfor var der hængt Forhæng for af hjemmelavet Bomuldstøj: hvortil der var syet en køn hvid bred hæklet Blonde. Hvem der havde hæklet Blonden ved jeg ikke, da der vist var få den Gang der kunde den Kunst og vi Pigebørn var for små til at lave Håndarbejde. Den Slags Pynt brugtes ikke i almindelige Bønderhjem. Jeg husker også at der i Sengekamret stod en rund Kakkellovn. Vindovne kaldtes den Slags Kakkellovne den Gang. Ellers var det jo de gamle Bilæggere der var brugelige hos Bønderne. Der stod også et Bord med Voksdugsbetræk inde i Sengekamret og så nogle Stole med hjemmelavet Betræk. Det var hele Møblementet, men den Gang var en sådan Stue ikke hel almindelig. Så havde vi en Stue mere, den kaldtes den pæne Stue, men om det var med Rette ved jeg ikke. Der stod en Komode, et lille Sybord kom senere til, hvorunder der stod en lille broderet Skammel som Mor var bleven foræret af Fru Bille, én af vore Præstekoner, ja jeg tror at Sybordet var kommen fra samme Sted. At Præstefruen så til Vederlag har fåt Æg eller Kød af min Mor er jo meget rimeligt. Dengang vandrede mange Naturalier til Præstens og Degnens. De var vist også dårlig lønne- de den Gang, så det var vist ikke uden Grund at Gårdmandskonerne tænkte på dem i Slagtetiden og lod en Kurv vandre ind i Præstens eller Lærerens Køkken.

I vores pæne Stue stod også et poleret Bord med drejede Ben, også en Luksus som ikke dengang var almindelig så var der en gammeldags Lænestol upoleret men beklædt med Voksdug, desuden var der et Par andre Stole med hjemme- vævet Betræk, så var Stuen færdig. Nej der var dog noget der hed Billeder på Væggen, men de Billeder der hængte der var ikke Kunstværker, der var nogle dårlige tyske Billeder. Men det der var mest mærkelig ved denne Stue var, at der sad et Par store Kampesten henne ved den ene Side. Det var Syldsten der havde siddet der helt siden den Tid da Stuehuset blev bygget, de sad lidt højere end Fjællegulvet og man kan jo ikke sige at de pyntede på Stuen. Men det gjorde ikke såmeget den Gang. Gulvlister blev ikke brugt endnu og Stuen var hyggelig trods de mærkelige store Sten. Efter Datidens Forhold kom man ikke mange Steder hvor Smagen var bedre end i mit Barndomshjem. Min Far lod min Mor råde med Ordningen og Udstyret som hun syntes passede hende bedst. Og jeg tror nok at deres økonomiske Forhold var således, at de nok kunde tillade sig at lægge et nyt Gulv i en Stue eller få en ny Kakkellovn. Men alt gik ellers i den gode gamle Gænge. Der var Nøjsomhed og Sparsommelighed, Arbejdsomhed fra Morgen til Aften.

Jeg er endnu ikke ganske færdig med vore Stuer. I den vestlige Ende af Stue- huset var der to Gæstekamre og indenfor var den store Stue eller Øverstestuen

som den også kaldtes. Der stod alle Klædeskabene tilligemed en Komode, og så stod der et Bord mellem Vinduerne, der stod i mange Aar det Bord, som jeg før omtalte, det som min Mor havde ført med sig fra hendes Barndomshjem. I denne Stue blev der undertiden danset. Vi havde engang imellem sommetider med nogle Aars mellemrum Unggilde eller "Bojel" som man dengang sagde. Så blev Skabene flyttet ud og Dansen gik til den lyse Morgen. Musikken var meget primitiv. Hele Musikkoret bestod af én Violin som blev betjent af en – Murer der ikke var altfor nøjeregnende med om Tonerne var falske eller ej. Men vi var ikke meget kritiske og det hjalp. Men det var jo først da vi Børn blev voksne at vi havde Unggilde. I dette Hjem voksede vi op, vi var 4 Børn, den ældste hed Birgitte Kirstine opkaldt efter min fromme Farmor. Den næstældste hed Ane Johanne, hun var opkaldt efter den Faster der døde som ganske ung Pige. Jeg var den 3^{die} i Rækken og kom til at hedde Elise. Jeg er opkaldt efter min Mormor, som jo hed Ellads, men hun syntes, at det var sådant grimt Navn, derfor blev jeg kaldt Elise. Nummer 4 var en Dreng, som hed Ib efter min Farfar. Den sidste i Rækken var en lille dødfødt pige. Jeg havde glædet mig til at få en ny lille Bror eller Søster. Skønt jeg kun var 6 Aar dengang, forstod jeg dog godt hvad der forestod, jeg kan huske at vi skulde være hos Naboens da Begivenheden indtraf. Og da vi så kom hjem og de fortalte os, at der var kommen en lille dødfødt Pige til Verden, da græd jeg af Sorg og Skuffelse. Jeg tror, at Børn tænker langt mere over den Slags Ting end de voksne tror og tænker på. Og derfor har jeg aldrig rigtig kunnet forstå, at der er Mødre som fortæller deres Børn Historien om Storsten, der bringer de små Børn. Jeg tror at man hellere må fortælle dem såmeget om Virkeligheden, som de kan forstå og hvad der ikke passer til deres Alder kan man gemme til siden. Jeg tror, at ingen kunde have bildt mig 6årige Pigebarn ind, at Storsten vilde komme med en Bror eller Søster til mig.

Fra denne Tid kan jeg ellers ikke huske andet, end at jeg meget gerne vilde holde mig nær til min Mor, mens hun lå i Barselsseng. Det var vist ikke så meget af Ømhedstrang, som det var af Slikmundethed, at jeg holdt mig til. For der vankede mangan Lækkerbisciten for os Børn i disse Dage. Efter Tidens Skik og Brug kom Mostre og Fastre og Nabokoner i Barselvisit, og de medbragte store Krukker med Sødsuppe eller en stor Skål med Smørgrød. Denne Grød var så fuld af Kommen og Rosiner, og så var den så fed, at Smørret lå og svømmede ovenpå. Nå da, hvor det smagte; når så dertil kom sød Øl så var det ikke til at stå for. Men om denne Ret var sund for Patienten er vist et stort Spørgsmål. Nutidens Hygieine vilde vist ikke sige Ja til det. Men den smagte godt og ingen Jordemoder eller Doktor forbød det. Og desuden – så var Menneskene med al deres Uforstand og dårligere Sundhedsforanstaltninger måske sundere end nu? Det siger da ialtfald de meget gamle, og mon ikke der er nogen Sandhed deri? Men den mere enkle Levevis har vel nok haft sin store Betydning.

Vi fire Børn voksede op indenfor Hjemmets skærmende Mure. Foruden Far og Mor var der endnu et Menneske i Hjemmet, som fik overmåde meget at betyde for os Børn og det var min Faders ugifte Søster, Else hed hun, og jeg har nævnt hende før da jeg skrev om min Fars Hjem. Dengang var de ugifte Kvinder jo næsten henviste til at leve enten hos en Broder eller Søster. Alle Erhverv var mesten spærrede for den ugifte Kvinde, når lige måske undtages Væverskestillingen eller Sypigestillingen. Ja en enkelt tog vel i nogle Aar Plads som Husbestyrerinde. Men ellers? Alle disse Erhverv som nu den ugifte Kvinde kan tjene sit Brød ved var jo dengang udelukkende i Mændenes Hænder. Når man i Nutiden ser på den Mængde Kvinder, der er ansatte rundt omkring: på Kontorer, i Skoler osv osv i en Uendelighed så må man næsten undres over, hvor de blev af, de som i gamle Dage ikke blev gifte og gled ind til en Forsørgelse i Ægteskabets Havn. Men mon ikke også mange ofte tog en Mand, fordi hun ikke så anden Udvej??

Faster Else blev altså i sit Barndomshjem da min Far overtog Gården og det var en Lykke for dette Hjem at hun blev der. I flere Aar levede hendes Forældre og hun plejede dem trofast til deres Død. Min farfar levede længst og det var et stort Held for min Mor, at min Faster tog sig af ham, for han var vist ikke altid så let at have med at gøre. Da han så var død vedblev Faster at være i Gården og hjalp ved alt. Særlig var det os Børn hun tog sig af, hun lærte os at læse, hun ordnede vort Tøj osv. Og vi hængte ved hende med en inderlig Kærlighed. Særlig var jeg vist hendes Kæledægge jeg kunde slet ikke undvære hende. Når jeg kom fra Skole og jeg ikke så Faster Else, når jeg kom hjem, så skulde jeg nok gennemsøge hele Huset for at finde hende. Jeg har tit tænkt på, hvorledes sådanne gamle, ugifte Kvinder kan give sig selv hen. Det er vel fordi at al den Moderlighed, som enhver god Kvinde ejer, og som de ikke får Brug for til deres eget Hjem, da de jo aldrig får et sådant, den giver de ud i rigt Mål til andres Børn. Således var det med Faster Else og således er det vist allevegne også ude i den store Verden. Tænk på Sygeplejersken Florence Nightingale, den rige fornemme Englænderinde, der forlod alt for at rejse til de arme sårede og døende Soldater på Krim. Eller tænk på Karen Jeppe,¹³ der i vor Tid ofrer sig for de stakkels Armeniens Børn. Eller Anna Marie Pedersen,¹⁴ der lever derovre i Indien for at hjælpe Børnene der til at blive gode og dygtige Mennesker. Således kunde jeg blive ved og nævne mange ugifte Kvinder der giver af den rige Kærlighed og Moderlighed, som de ejer.

Faster Elses Liv blev et Hjemmeliv. Hun havde vist aldrig været rigtig ude, måske kun sjældent udenfor sit Fødesogns Grænser. Hun havde gåt i Sylære, havde en Tid sammen med en anden været omvandrende Sy pige. Dengang gik Syerskerne omkring i Hjemmene og syede Folks Tøj. Og jeg kan nok huske fra min Barndom, at det var en stor Dag den Dag da "Skrædderne" kom med deres Pressejern og deres Symaskine. En del Aar i Forvejen var der ingen Symaskine,

da syede de alt med Fingrene. Det var nu ikke så underligt, at vi Børn glædede os til den Dag, da Skrædderne kom for der vankede jo da engang imellem en ny Kjole, selv om det var sjældent den Gang. Og desuden var det da en lille Oplevelse i den daglige Ensformighed. For dengang var Livet meget mere ensomt og ensformigt end nu, da kom Folk langt sjældnere sammen. Selskabeligheden var ikke stor. Det kunde Kvinderne da heller slet ikke få Tid til den Gang. Der skulde jo en Mængde Uld kartes og spindes, for at man kunde få nogle gode hjemmelavede Klæder, der kunde holde noget. Det var en stor Sjældenhed at nogen mødte i en Kjole hvis Stof var købt i Byen. Nej, her var få Penge mellem Folk, alt blev produceret af det man selv avlede. Når så Skrædderne kom vankede der jo også en Del Nyt. De kom jo i såmange Hjem og hørte jo så meget og var der så en og anden af disse Syersker der gerne vilde fortælle Nyheder så var der jo en Lejlighed. Jeg kan huske én Syerske især, som så umådelig gerne vilde fortælle om Kæresten. Jeg tror aldrig at Faster Else har været af dem der førte Nyt til Torvs. Idetmindste har jeg aldrig hørt hende sige et ondt eller ufordelagtigt Ord om sine Medmennesker, det var hun altfor ædel og fin en Natur til.

Da jeg blev lidt ældre, jeg tænker vel at jeg dengang havde begyndt at gå i Skole, fortalte hun mig mange Ting, både om sit eget Liv og om andet i sin Bekendtskabskreds. Om sin Moders Liv vilde hun gerne fortælle, og jeg fik på den Måde Kendskab til Livet, som det levedes dengang da hun havde været ung. Jeg kan huske, at det gjorde et overmåde stærkt Indtryk på mig, når hun fortalte om den eller den af sine Ungdomsveninder, som blev tvunget af Forældrene til at tage en Mand, som de ikke holdt af. Særlig var det jo strengt at høre, at disse unge Piger havde holdt af en anden. Men var han fattig eller ikke deres jævnbyrdige i Stand, ja så blev det jo gerne forpurret. Når så Faster Else fortalte at hun vidste da to af sine Veninder der blev tvunget til at tage én de ikke elskede og at deres Bryllup blev fejret 2-3 Dage i Træk med Dans og Spil og med en Mængde Madvarer, ja da blev mit Barnehjerte både så rørt når jeg tænkte på de ulykkelige Brude, og så oprørt over at sligt kunde finde Sted. Jeg kunde gerne have grædt, gjorde det måske også, om det kunde have hjulpet. Men alt dette var jo sket for mange År siden, men jeg gennemlevede det alt sammen med min Faster, når hun fortalte mig sine Minder.

I den østlige Del af det gamle Stuehus som jeg før har omtalt, havde vi et lille Værelse som kaldtes Pige kamret. Dette Værelse var i højeste Grad tarveligt udstyret. Der var røde Mursten til Gulv. 3 Sengesteder hvori vores Pige og vi Børn og min Faster lå, en Bilæggerovn og en gammel Dragkiste var hele Udstyret. I disse store Dobbeltsenge som brugtes den Gang, kunde der jo ligge mange Mennesker, særlig da når de var små. Det var jo ikke efter Hygiejnens Fordringer, men det tænkte Folk ikke på den Gang. Der var slet ikke Plads til såmange Enkeltstenge som Folk har nu til Dags. Og så var det jo så dejligt

billigt, der skulde ikke nær så megen Sengetøj til, og ikke nær så mange Lagner. Der kunde ligge mange under én stor Dyne, og i ét Par Lagner. Og man måtte ikke gerne heller bruge ret meget af den kostbare Tid til at vaske i. Det gjaldt om i Vintertiden at få Gulvene fejede i en Fart og komme ind og få fat på Karterne eller Spinderokken for at Garnet kunde blive spundet og farvet og så komme til Væverkonen. Den Gang tog det ikke lang Tid for Kvinderne at få sig vasket og friseret. Håret blev sjældent flettet om, som de sagde, det var der såvist ikke Tid til. Og at få et rent Bomuldsforklæde på var en Luksus som sjældent blev brugt, ja måske en Søndag Eftermiddag kunde det hænde, men det var ikke ofte for så skulde Forklædet jo vaskes og det tog både Slid og Tid. Om Lørdagen holdtes der gerne Stovvask og Hørfletning.

Til daglig brugtes hjemmelavede uldne Forklæder, de kunde holde sig rene længe og de var stærke. Om Eftermiddagen blev den reneste Side vendt ud. Vi Nutidsmennesker har vel svært ved at forstå den Tid, vi er jo på såmange Måder bleven forvænnet, siden Pengene er bleven rigeligere og siden Folk har fået deres Gårde prioriterede og vel også siden Landbruget gennem Sammenlutningerne har fået bedre Kår. Men det er jo nu slet ikke så længe siden det var således, som jeg her har skrevet om. Og der var nu noget såre hyggeligt over den gamle Tid med al sin Ensformighed og over de gamle Gårde og de gamle Skikke. En stor Dag var den Dag da der støbtes Lys. Aftenen i Forvejen blev Vægerne lavet af Lysegarn som var købt i Købstaden. Så fik man Lysepindene fat og der kom 5-6 Lysevæger på hver Pind. Nu blev der en Mængde Talg smeltet, dengang holdtes der mange Får, og det var i særlig Grad Fåretalg, der blev anvendt til Lysestøbning. Så kom en stor stor Spand ind eller en anden høj Genstand, hvori der forneden blev hældt en stor Mængde kogende Vand og ovenpå blev så den smeltede kogende Talg hældt. Nu gjaldt det om at få Vægerne dypede ned i Talgen mens den var rigtig varm. En Stige blev lagt på to Stole og nu hængtes Lysepindene der efterhånden, det gik rask med Dypningen og lidt efter lidt blev Lysene tykkere og blankere og kønnere. Var det Pigen eller min Faster der passede Støbningen kunde det hænde at min Moder kom ind og spurgte om lysene "tykkedes". Sommetider passede Mor det selv og så var det de andre der med Interesse spurgte og så til. Vi Børn fulgte alt det med levende Interesse. Lysene skulde ikke være lige tykke. Man skulde have nogle der var tynde som man kunde se ved i Køkken og Bryggers, det var altfor flot med et tykt Lys. De skulde bruges inde i Stuerne, de allertykkeste skulde gemmes til Skrædderne kom.

At vi dengang kunde se ved en sådan Belysning er knap til at forstå, nu skal vi helst i vore Stuer enten have en stor stærktlysende Hængelampe eller også elektrisk Lys. Dengang sad Nøjsomheden til Højboards. I den lille Dagligstue som vi brugte derhjemme stod et gammelt Bornholmerur, et hvidskuret Træbord og dito Bænk og nogle Træstole, en Kakkellovn fuldendte Udstyret. Over

Bordet hang der en Hylde, hvorpå lå nogle gamle Bøger, og der havde vi Børn vore Lektiebøger. På samme Hylde stod der ved Vintertid et Fad med Svinefedt, som så blev taget ned og sat på Bordet når vi skulde have vores Mellemmad. Det var jo praktisk, for så kunde Fedtet altid så let smøres på Brødet, når det sådan stod derinde i Varmen altid, men renlig kan man jo ikke sige at det var, da der jo let kom Støv til at ligge ovenpå. Men hvad, så blev det jo skrabt af og så gjorde det jo ikke noget. Mange havde vist ofte Mælken stående på Hylden i Opholdsstuen. Når Fløden så blev skummet af og det skulde kjærnes til Smør blev det jo nok ikke noget fint Produkt, der kom frem. Således havde vi det ikke hjemme. På de almindelig store Bøndergårde havde de Kældre, hvor de kunde opbevare Mælken. Om Sommeren blev Vandet skiftet i store Bassiner, hvor Mælken stod i Spande. Det skal jeg fortælle lidt om siden, det var senere – særlig i min Ungdomstid at jeg kan huske det fra.

Min Faster Else gik trolig derhjemme i Gården og sled sammen med min Mor og en Pige. De kærnedede selv deres Smør og det kunde tage lang Tid før der kom Smør frem af Fløden. Og det tog på Kvindernes Kræfter. Vi havde en almindelig Kærne, hvor man trak Staven op og ned og det var et strengt Slid. Men når det lød: “Så nu har vi Smør”, da var det som gik der en Lettelse gennem Hjemmet. Det var morsomt at se de små fine Smørkorn blive samlet sammen til et stort Stykke Smør, der så blev samlet op i et Smørtrug. Den Kvinde der havde Kærningen den Dag tog så en Kniv og gennemskar Smørret på langs og tværs mange Gange for at undersøge om der var Hår eller andet deri, som så hængte ved Kniven. Så skulde det jo salttes og æltes før det blev slået i Smørtræer, men inden Saltningen foregik var det dejligt at få sig en Melmad med usaltet Smør. Det syntes vi Børn særlig godt om.

Min Faster var meget religiøs, og jeg blev meget påvirket af hende. Hun havde jo fra sin Moders Slægt taget det i Arv, og i det inderlige Samliv hun havde levet med sin fromme, dybt grebne Moder havde det religiøse Liv selvsagt udviklet sig stærkt. Jeg var Fasters Sovekammerat og blev også hendes fortrolige som jeg vist før har skrevet. På den Måde kom jeg hende jo nok nærmere end de andre Børn, selv om også de stod hende nær.

Hun havde stærke dejlige Drømme, som hun fortalte mig. Jeg tror, at jeg aldrig i mit Liv har truffet et Menneske der levede så barnligt og inderligt med sin Gud som hun, denne gamle uanselige Pige, der gik der så stille og ubemærket i den gamle Gård omtrent hele sit Liv. Når vi var kommen i Seng om Aftenen holdt vi Aftenandagt sammen. Faster sagde: O Gud ske Lov for en god Dag og Gud give os en god Nat alle sammen. Så fremsagde hun Forsagelsesordene og derefter Troen på Gud Fader, Søn og Helligånden. Ikke hele Dåbspagten, men kun Troesordene. Jeg tænkte at hun har følt det blev for langt for et Barn at få det hele med. Så bad vi Fadervor sammen og bagefter sang vi en lille Sal-

me. Ofte var det Salmen: Jesus kom dog nær til mig: Denne Sang elskede hun og fra de Aftenandagter er den også blevet mig såre kær. Når jeg nu senere har været med til at synge denne lille Sang kommer den til mig med tusinde kære Barndoms minder, thi evig sandt er det gamle Ord, at "Barnemindet er langt, thi det når lige til Graven". Og aldrig har jeg følt, at det sidste Vers af denne lille Sang: Verden ejer ingen Lyst, som kan fylde dette Bryst, men når du mig bliver nær, Himlen alt jeg ejer her" er bleven udtalt med mere Sandhed end af min gamle, fromme Faster.

Mange Salmevervs fremsagde hun også om Aftenen før vi sov. Jeg tror det er mest af Kingos og Brorsons Salmer. Mange var fra Lidelseshistorien. Jeg husker særlig godt den Salme: "Se hvor nu Jesus træder hen til den Morderstad". Og særlig de Vers: "Her er han som vil favne dig med sin Kærlighed, her er han som vil gavne dig med sin blodig Sved, her er han som vil bære en Tornekrans for dig, her er han som vil være din Drot evindeligt... Jeg bær og mine Palmer for Ærens Konge frem, jeg synger mine Salmer O Jesus hør du dem. Mit Hosianna klinger, vor Jesu Frelser gak, min død at undertvinge og hav så evig Tak".¹⁵

Mange andre Vers fra forskellige Salmer fremsagde hun og når jeg senere i Kirken eller ved Møder har sunget dem har de altid taget mig om Hjærtet med Mindernes Magt.

Mange vil måske sige at det var alt for alvorlige Salmer for et Barn og at det var altfor dybe Ting at tale med et Barn om. Og det kan jo godt være, at jeg tidlig blev alvorlig og tænkssom gennem alt det. Men ikke for alt i Verden vilde jeg have undværet disse Stunder i mit Barndomsliv. Når jeg har dvælet en Del ved Mindet om Faster Else da er det, fordi hun så nøje hører sammen med det bedste i min Barndom, hun er som indflettet i mine Minder. Og jeg vilde så gerne at hendes Minde skulde leve i Slægten, hun var det tilvisse værd. Vi tænker vist altfor sjældent på, hvor megen Velsignelse der tilføres Slægterne ved de gamles Bønner og Forbønner. Det kan undertiden være godt og meget betydningsfuldt at have gamle i sit Hjem. Nu er det jo ikke så megen Skik og Brug, som det var dengang. Og dog kan der være megen Rigdom deri.

Jul i det gamle Hjem.

"Så sidder vi der i det gamle Hjem
om Bordet vi alle ta'r Sæde
Nu finder vi Salmebøgerne frem
og synger om Julens Glæde
om Barnet der fødtes i Betlehem
om Engleskaren fra Lysets Hjem
om alt det vidunderligt søde
som Menneskehjærtet kan møde."

Kan vel noget, menneskelig talt, lignes ved Julen i Barndomshjemmet! Hvor er Mindet om den Tid stærk og dragende selv op under de grå Hår. Jeg har næsten kunnet græde af Længsel efter den Tid. Ikke fordi de ydre Forhold var glimrende, thi vi havde hverken Juletræ eller fik Julegaver. Set med Nutidsbørns Øjne, vilde det tage sig meget tarveligt ud, men når jeg nu sidder her som en gammel Kvinde kan Mindet om Barndommens Juleglæde endnu varme min Sjæl. Forberedelserne til Julen begyndte længe før, og de var også mere besværlige end nu til Dags. Dengang bryggedes der jo store Tønderfulde Juleøl. Den Dag der bryggedes var en stor Dag og endda var Bagedagen større. Den Dag der bryggedes gjaldt det jo om at få velmagende, sødt og godt Øl, som blev passende gæret. Dengang brugtes ikke Pressegær hverken til Sigtebrød eller Julekage. Derfor skulle Gæren gerne være god ikke alene for Øllets Skyld, men også for Brødets. Når øllet på Bryggedagen var kommen i Karret hvori det skulde gære blev Gæren sat på og så blev Øllet godt dækket til, så skulde det stå således Natten over for at gære. Før vi gik til Sengs kikkede enten Faster eller min Mor ind til Øllet og det var spændende om det da havde begyndt at gære for så blev det nok godt inden Morgenstunden. "Gjøs' æ Øl" spurgte de hinanden og svarede der "Ja" gik der som et lettelsens Suk gennem Hjemmet. Var Svaret benægtende gik Humøret nogle Grader ned for så var det jo ikke sikkert at det lykkedes. Og så duede Øllet ikke og så havde vi ingen Gær til Bagedagen. Når vi Dagen efter kom op var det jo spændende, for hvis Gæringen var lykkedes kunde man have den dejlige Gærduft over hele Huset og så stod Humøret højt hos Kvinderne. Og havde Øllet ikke gæret så var det slemt, for nu havde man ingen Gær. Og fluks gik der Bud til én af Nabokonerne om at låne Gær. Fik man så noget så blev øllet atter varmet op til en passende Varmegrad og så prøvedes der igen. Når så øllet var færdigt blev det i Spande båret ned i Kælderen hvor det blev hældt i en vældig stor Tønde, der så blev godt proppet til for at holde Øllet friskt. Og nu havde man rigtignok Juleøl. Det var dejligt med det gode Øl i Julen for så kunde vi rigtigt få varmt Øl til vore Sigtemellemadder i Julen. Dengang drak Folk ikke Kaffe både i Tide og Utide som nu til Dags. Da brugte vi mest vore egne Produkter, Øl og Mælk og det var sikkert meget sundere og mere besparende.

Men Bagedagen var nu da den største Dag i Juletravlheden. Ja det var snart mere end én Dag. For Rugbrød bagte vi også selv og det var undertiden længe før Jul de blev bagt. Vi spiste næsten kun Sigtebrød i Julen, da skulde man ikke spise Grovbrød som de sagde. En mærkelig Skik da vi ellers Aaret rundt fik grumme lidt Sigtebrød. Men til Jul blev der sendt en ordentlig Mængde af vor hjemmelavede Rug til Mølle som så blev malet og sigtet. Og nu skulde der bages. Når Sigtemelet til Brødet og Maltet til Øllet var kommen hjem fra Møllen, så var det snart som nu kunde man mærke Julen. Længe før Jul var

Figur 3. Elise mente, at moderens andagtsbog var skrevet af præsten Weksel. Det må dreje sig om Wilhelm Andreas Wexels (1797-1866), præst ved Vor Frelseres Kirke i Kristiania 1819-66, hvis Andagtsbog for Menigmand udkom i 13 oplag. Kilder: Salmonsens konversationsleksikon, s.v. Wexels, Wilhelm Andreas og Koht, Halvdan: Vore Høvdinger: Portrætter av berømte Nordmænd. Trondhjem, 1914, s.65-68. Stik: Gørbitz fra ovennævnte Vore Høvdinger.

Kvindfolkene tidlig oppe om Morgen. Det var jo dårlige Lysforhold, da kunde man ikke trykke på en Knap og straks var Lyset der. En Køkkenlampe med Petroleum var vist også en ukendt Luksus, Nej en lille Lysstump eller Prås var hele Belysningen. Men det var nu hyggeligt alligevel, for der gik jo nu Mor eller Faster og havde så travlt, og vi vidste jo hvad det betød, vi kunde mærke at Julen var nær. Sommetider fik vi Børn Lov til at komme op før Dag og det var jo en "Storhed". Der var dejlig Varme i Kakkellovnen og der vankede vel sagtens også et og andet Godt. Undertiden læste Mor et lille Stykke af en Andagtsbog. Jeg tror at Andagtsbogen var skrevet af Præsten Weksels fra Norge, hun havde også en Prædikensamling af samme. Han var én af de første grundtvigske Præster deroppe. Moder læste højt for os, og jeg kan huske at hun havde en egen syngende Måde at læse på, men det var der vist mange der havde den Gang. Blev Stykket lidt langt begyndte jeg at længes efter at det skulde få Ende. Således gør vel alle Børn. Jeg har mange Gange set efter om nu ikke der på den Side stod "Amen". Det var især, når der blev læst en Prædiken, at det kunne trække ud. Stykkerne i Andagtsbogen var altid korte.

Den Dag Bagningen skulde foregå var Husets Kvinder jo især tidlig oppe. Og ofte blev de første Sigtebrød sat i Ovn for Dagen brød frem. Men den mør-

ke Vinterdag var jo også kort, og meget skulde udrettes før man gik til Sengs. Nåda sikken Masse der blev bagt. Store Kasser med Småkager. Og Julekager og Sigtebrød. Eftersom Sigtebrødene blev bagt blev de lagt på Sengene efter at først et Tæppe var lagt over. Det var herligt at se disse Rækker af duftende Sigtebrød, der lå der så fine og lysebrune.

Det var jo et vigtigt Spørgsmål at få Ovnens passende varm, og det var i Reglen Mor der passede Ovnens derhjemme. Når så den var færdig, så skulde der jo én eller to til at give hende Sigtebrødene. Og det kan nok være det gik rapt. Skulde hun vente, da kunde der nok vanke utålmodige Ord. Det gjaldt jo om at få alt ind i Ovnens i en Fart, når Ovnens var passende varm. Først når Ovnens dør var lukket og alt var tættet kunde man atter puste ud. Når så Brødene havde stået en lille Tid begyndte min Mor at kikke lidt ind i Ovnens. Og stod det så godt og pænt derinde, så steg Barometret, ellers kunde det jo godt gå lidt nedad med Humøret. Det var jo heller slet ikke Småting det drejede sig om sådan en Dag, og de der havde Ansvaret kunde jo godt blive lidt nervøse. Men når Travlheden var forbi og alt var færdigt, når hele Hjemmet duftede af nybagt Brød, så var al Besværet glemt. Så kunde vi alle med en god Samvittighed – både vi der havde set til og de der havde haft travlt – nyde vores store Kringler med Smør på, og de friskbagte Sigtemelmadder. Aldrig har jeg siden fåt så velsmagende en Melmad, som når Mor smurte Svinefedt på en vældig stor Sigtemelmad og gav os. Eller er det Minderne der forskønner alt fra de Dage?

Når så der var bagt og brygget og alt det tilside, så skulde hele Huset have en Omgang med Rengøring. Det kunde nok gøres nødig ovenpå alt det andet. Der blev skuret og skruppet, der blev pudset Kakkelovne så de skinnede, og så tilsidst når det hele var rent og fint, ja så kom Juleaften. Vi blev jo også vaskede og fik rent på og så samledes vi alle i vor lille Dagligstue. Vi satte os alle om det gamle hvidskurede Bord med de store Revner. Vi skulde ikke have vores Juleaftensmåltid før længere ud på Aftenen. Det var ikke Hjemmets Skik. Vi spiste vores Mellemmad til sædvanlig Tid, men der var nok så megen Festlighed over det hele. Og dejlig Tilmad kom ind på et stort Stegefad. Der var dejlig saltet Kød, ganske let saltet: fin hjemmelavet Nymalkemælksost og meget mere. Og så disse store Sigterundenommer og al den dejlige Svinefedt. Det smagte udmærket. Nå, når så alt det var taget af Bordet, så fik vi Salmebøgerne fat og så blev der sunget.

Det er som om jeg endnu ser min kære gamle Fader slå op i Salmebogen og bestemme hvilken Salme vi nu skulde synge. Ja, vi havde for Resten intet Valg, for vi skulde helst synge alle Julesalmerne, både dem i den gamle Salmebog og dem der står i Tillæget. Det kunde jo godt blive måske vel meget af det gode, vil måske nogle mene; men vi syntes nu at det hørte Juleaften til. Vi sang både de lange og de korte; selv en Salme som Brorsons: “mit Hjærte altid vanker i Jesu

Føderum.” Den var lang, og “I denne søde Juletid” var måske endda længere, men vi sang med godt Mod og med Juleglæde, og vi kom igennem. Jeg hører endnu min Faders Bas og Moders meget vibrende Stemme. Fasters Stemme hørtes ikke såmeget synes jeg. Men alle vi Børn kunde synge og vi stemte i med klare, glade Barnestemmer. Pigen og Karlen sang jo med så godt de kunde. Jeg har ofte tænkt på senere, at det var underligt nok, at vi ikke brugte nogle af Julesalmerne noget mere senere hen i Julen, således som vi nu har gjort her, siden jeg fik mit eget Hjem. Men dengang sang vi dem alle Juleaften. Jeg kan huske, at jeg ofte sad nærmest ind til Fader, og når jeg blev træt, lagde jeg Hovedet på hans Skulder. Det var så trygt og så underfuldt glædeligt at sidde sådan. Fader elskede os Børn højt, og vilde gerne gøre det så godt for os, som han kunde.

Når vi havde sunget alt det, vi orkede, så skulde vi til at have vort rigtige Juleaftensmåltid, som altid bestod i Kødsuppe, Kød med Sauce til og jeg tror næsten altid af Sødsuppe bagefter. Det var jo to Slags Suppe vi fik, mange vil vel synes, at det havde passet bedre med én eller anden Dessert; men det tænkte vi ikke over. Den sidste Slags Suppe var fuld af Svedsker og Rosiner – vi smagte sjældent den Slags den Gang og just derfor var det en sådan Fest, når det en enkelt Gang skete. Og Kødsuppen var fuld af dejlige Boller. Moder var meget dygtig til at lave Mad. Nu har Stegen og Risengrøden vel holdt sit Indtog i mange Bondehjem og er bleven den traditionelle Julemad. Men Kødsuppen var traditionel i mit Fødehjem, det var en nedarvet Skik, og den vil jeg helst følge endnu den Dag i Dag.

Når vi så havde spist skulde de voksne jo ud at malke og vaske op. Og vi Børn fik Pebernødder ind som vi legede Effen eller Ueffen med eller også spillede kort om.

Før vi gik til Sengs skulde jeg hen at se ud af Vinduet eller ud af Døren for at se efter om Julestjernen var at se. Jeg syntes altid, det var mere festligt og mere julefint når vi havde klar Luft, for så kunde jeg se Stjernerne.

”Mens som Barn på Landet jeg var hjemme Julemorgen var mit Himmerig” synger Grundtvig. Og denne Følelse, som Grundtvig har ejet som barn, forstår jeg så godt. For når jeg som Barn vågnede Julemorgen da var den første frydefulde Tanke jeg havde, denne: Nu er det Jul. Det var som kunde jeg føle det i Luften omkring mig, sé det på alle Ting. Der stod den blankpudsede Kakkelovn og fortalte det samme. Det rentfejede og sandstrøede Gulv hviskede også: Det er Jul. Og når jeg så havde ligget en lille Stund i disse frydefulde Tanker kom vor kære Faster og ønskede os glædelig Jul. Og hun traktered med Småkager på Sengen, så det gav også Julestemning. Ja hvor er det godt at være Barn i Julen i Barndomshjemmet. Og det er Gud ske Lov ikke de ydre Rammer der har nogen Betydning: thi man ser jo ofte, at Kærligheden til Julen og Kærlig-

heden til Hjemmet er ligeså levende og varm, ja måske endda undertiden mere i et fattigt Hjem, end i de rige Saloner. "Barnemindet er langt, thi det når lige til Graven".

Min Skoletid.

Da jeg var nåt den skolepligtige Alder kom jeg jo i Skole ligesom andre Børn. Jeg fulgtes med mine to ældre Søstre. Mine første Lærere var to Seminarister. Den ene hed Hansen og den anden Enevoldsen, de var begge to fra Østjylland. Ellers var mine Lærere ganske unge Mennesker uden Eksamen. Den lille Skole hvori jeg gik havde ikke ret mange Elever, og vi sad alle, store og små, i et Klasseværelse. Vi havde ingen fast ansat Lærer, men skiftede ofte hver Vinter. Nogle af Lærerne var uddannede på Staby Højskole, som dengang uddannede Vinterlærere. Den første Skolestue jeg så og hvori jeg tilbragte mine første Skoletimer var meget primitiv, det var en Stue i én af Gårdene i Nærheden af mit Hjem. Såvidt jeg husker var Gulvet af røde Mursten og Forstuen var pikket med sådanne Sten som man bruger til Gårdspladser. Det hændte, at Skolebørnene dansede i Forstuen, ja det gjorde de måske hver Dag, man kan jo ikke sige at det var et jævnt Dansegulv, den ene Sten var højere end den anden. Det var ikke på "bonede Gulve" Dansen gik. Når man nu ser på de fine Skolebygninger, der er rejst over hele Danmarks Land, så kan man rigtig se den store Forandring, særlig vi der har gåt i Skole i sådanne tarvelige Skolelokaler. Dengang var de måske også for tarvelige, nu synes man snart, at det er gåt for meget til den anden Side. For hvor er vort Skolevæsen dog bleven dyrt på alle Måder. Og det er jo slet ikke det ydre Apparat det først og fremmest kommer an på.

En af mine Lærere var den senere Landstingsmand: Kr. Hansen Holm.¹⁶ Han ejede en Gård, nemlig den Gård hvori jeg tilbragte mine første Skoletimer. Senere blev der bygget et lille Skolehus i Nærheden, og så gik han derhen og underviste. Han havde været Soldat i 1864 og fortalte ofte sine Oplevelser fra den Tid. Og man fik gennem hans Fortællinger et levende Indtryk af hvad Soldaterne døjede i denne sørgelige Krig. Han fortalte om det og meget andet og var ingen dårlig fortæller. Han holdt kun Skole om Vinteren og hans Lærerløn var vist meget lille. Dengang forstod Folk at spare på Alle Måder.

Mit Hjem hørte til i den sydlige Del af Velling. I den nordlige Del lå Vesttarp Skole hvor Lærer Laurids Mouridsen havde sin Gerning i over 40 Aar. Han var også Kirkesanger, og jeg mindes ham som en Mand, der med levende Forståelse ledede Sangen i Kirken om Søndagen. Han hører med til mine allerførste Kirkeminder. Om Sommeren havde vi ikke megen Skolegang, det er her jo heller ikke endnu. Vestjyderne holder på deres egen Skoleordning, med hele Tyngdepunktet lagt på Vinterens Undervisning. Om Sommeren kun en halv Dags Skolegang om Ugen for de større Børn. Da hjælper Børnene Far og Mor i Hus og

Have, Mark og Eng. Og får derigennem en Opøvelse til det praktiske Livs Ger-ning og hvad mere er, de får også Tid til at leve sammen med Forældrene, som de Børn aldrig får, der sidder på Skolebænken hver Dag omtrent i hele 7 Aar.

Når Vinterskolen herovre i Nørby og ligeså i Vesttarp var sluttet, kom Læ-rer Mouridsen og holdt Skole for os en halv Dag om Ugen. Det var ikke meget, men dog står disse Timer i strålende Glans i Mindet. Han fortalte med Liv og Lyst så vi undrende lyttede. Han fortalte undertiden Kirkehistorie, det var vi ikke vant til at høre noget om. Han kunde fortælle så vi hørte med hele vor Sjæl. Om Polykarp, Ignatius og alle de Kirkens store Skikkelser. Og om Luther og om Grundtvig. Vi blev som henflyttede i en anden Verden. Om Henrik Stef-fens mindes jeg også hans levende Tale. Ja jeg kunde blive ved. Lykkelige de Børn der får Øjne og Øren opladte ved en sådan Lærers Fortællen. Desværre havde vi ham så lidt herovre i Nørby Skole. Men den sidste Vinter før min Konfirmation kom jeg til at gå i Skole hos ham. En af mine Mostre var For-pagterkone i Velling Præstegård, der kom jeg til at være den Vinter; samtidig gik jeg så til Præst derfra. Den Velling Præst var dengang Theodor Møller, som havde været Feltpræst i Treårskrigen og som havde skrevet Bogen: Tre af mine Venner. Ja han har skrevet mere, men i Øjeblikket husker jeg ikke mere. Theo-dor Møller blev gift med Laura Jonsen som stammede fra Island. Hun var en meget begavet Kvinde, som jeg så meget op til. Pastor Møller var en ejendom-melig Mand, både i Kirken og i Konfirmandstuen, ja allevegne. Mange af hans Konfirmander holdt af ham, andre satte ikke Pris på ham, jeg var blandt dem, der holdt af ham. Om Aftenen blev jeg ofte bedt ind til Præstens for at høre på Oplæsning og Musik. Fru Møller var en dygtig Oplæser og begge var meget musikalske. Jeg tror, at de mærkede snart, at jeg gerne vilde høre på alt hvad der var godt og skønt. Derfor blev jeg vel så ofte bedt derind. To Børn blev fødte, mens de boede i Velling. Arne og Signe hed de. Signe er død såvidt jeg ved. Arne er for længst en voksen Mand, han var i flere Aar ved Højskolen, nu ved jeg ikke, hvor han er. Han talte og virkede for Islands Sag, intet Under, da Island jo var hans Moders Land. Fra Velling flyttede Pastor Møller til Hjerk i Salling, hvor deres Børneflok blev forøget. Derfra flyttede de til Birkerød i Nærheden af København, hvor de var i mange Aar. Nu bor de i København som gamle Folk. Efter det som jeg nu har skrevet er det en Selvfølge, at jeg fik en god Vinter. Min Skolegang blev jo også fornøjelig, da Mouridsen jo var den Lærer, som jeg elskede højt.

Jeg mindes min Konfirmationsdag med Glæde. Theodor Møller forstod at gøre det festligt. Ellers var det ofte tørt og dødt synes jeg især dengang da Overhøringen var sat såmeget i Højsædet. Nu er det jo da heldigvis sjældent at den får så stor en Plads. Jeg har så ofte syntes at Konfirmationsdagen af mange blev sat så højt, at den næsten fordunklede den første Nadver.

Både Theodor Møller og Lærer Mouridsen tilhørte den grundtvigske Retning.

Mine BARNEDAGE var nu endte; men jeg fik jo Lov til at blive i mit gode BARNDOMSHJEM en Tid endnu, skærmet af Fader og Moder og ikke mindst af min gamle kære FASTER.

Min Ungdomstid.

Ungdom og Glæde hører vel sammen;

Men underlig skifter med Fryd og Gammen

Vemod og Længsel i unge Sind,

Smil og Tårer på samme Kind.

Så stod jeg da nu på Overgangen mellem Barn og Voksen. Jeg blev hjemme de første Aar efter min Konfirmation og hjalp med hvad jeg kunde. Da jeg var omkring ved 16 Aar fik vi en ny Præstefamilie til Sognet og der kom jeg til at tjene som Barnepige. Det var dog ikke den første Plads jeg havde, thi jeg har glemt at fortælle at jeg som 11-12 årig i 3 Somre var Barnepige hos vor Nabo som hed Møller Pedersen. Der havde jeg det godt, jeg har altid holdt meget af Børn og jeg vilde hellere passe børn end hjælpe at passe Kreaturerne hjemme. Jeg tror for resten også nok, at vi altid havde en fremmed Hyrdedreng hjemme i de Aar. Fader syntes ikke om, at Pigebørn skulde gå og sjaske ved Kreaturerne. Han vilde have os med i Eng og Mark, allerede som Børn, jeg kan huske, at han lod lave nogle lette små River, som passede til vore Hænder og vore Kræfter.

Men da jeg altså var 16 Aar kom jeg til Præstegården at tjene. Den ny Præst hed Pommerenke, han er levende endnu tror jeg nok, men nu har han jo taget sin Afsked. Dengang stod han i sin kraftfulde Alder, jeg tænker at både han og hans Kone var omkring 30 Aar. De havde været Præstefolk på Øen Venø, som jo ligger i Limfjorden. Der var deres ældste Barn født, en dejlig lille Pige. Da hun var et Par Aar døde hun og ligger begravet på Venø Kirkegård. Så fik de Tvillinger, en Dreng som blev kaldt Jakob og en Pige som hed Augusta. Det var disse Børn jeg skulde hjælpe med til at passe. Fru Pommerenke var en stilfærdig, meget tiltalende Kvinde. Lidt Vemod var der over hende, og det kunde jo heller ikke være så underligt, da de jo så nylig havde måttet sige Farvel til en sød lille Pige. Men lidt Vemod hvilte der nu altid over hende også senere i Livet. Et Par Aar efter blev der atter en lille Pige født, som blev kaldt Anna, og senere igen en lille Pige, som kom til at hedde Hertha. Jeg tror, at jeg vil fortælle lidt om disse Børn, nu mens jeg er ved at fortælle om denne Præstefamilie, som jeg fik ikke så lidt med at gøre. Augusta var den som jeg i mange Aar senere holdt Forbindelsen vedlige med. Hun har besøgt mig flere Gange siden jeg selv fik Hjem. Nu er det mange Aar siden jeg har hørt fra hende. Hun var Sygeplejer-

ske i mange Aar, men da hun ikke var hel ung blev hun gift med en Enkemand i Hjørring. Jakob blev Forpagter på en stor Gård i Odderegnet, han blev gift med en Kusine. Anna blev Lærerinde og blev senere gift med en dansk-amerikansk Præst, en Tid boede de i Amerika, nu er de Præstefolk her i Danmark, så vidt jeg ved. Hertha blev gift med en Landmand fra Vendsyssel hvortil familien Pommerenke dengang var bleven forflyttet. Hun blev senere sindssyg, stakkels lille Hertha, hende holdt jeg såmeget af da hun var Barn, hun var sådan en yndig lille Pige.

Da jeg havde været i Velling Præstegård et Aars tid kom jeg hjem et Par Aar. Så blev Præstefamilien forflyttet til Vrensted og Thise i Vendsyssel. Vrensted Sogn grænsede lige ud til Løkken, så vi havde ikke langt til Havet. Thise Sogn lå øst for Vrensted. I Thise – såvel som mange andre Steder i Vendsyssel var der høje Bakker, hvorfra man kunde se milevidt ud over det flade Land med de tusinde Hjem. Vi kunde også derfra se ud over den store og lille Vildmose. Børglum Kloster, som jo er bekendt fra Middelalderen lå lige nord for Præstegården i Vrensted, jeg ved ikke hvor langt der var imellem. På Børglum Klosterbakke lå den gamle Børglum Kirke med alle sine ejendommelige Klosterminder fra den Tid, da Munkene sad i den. Nogle Mil fra Børglum ligger Vrejlev Klostergård. Vrejlev Kloster var et Nonnekloster og der gik – såvidt jeg husker – Sagn om at der havde været en underjordisk Gang mellem Klostrene. Det er selvfølgelig kun et Sagn.

Fra Børglum Klosterbakke er der en aldeles henrivende Udsigt over det frugtbare Landskab.

Vendsyssel er et ejendommeligt Land på mange Måder, som jeg senere skal skrive lidt om. Der i Præstegården havde jeg mange gode Timer, også til Tider svære Tider, da jeg der kom ind i en åndelig Anfægtelsestid, som jeg led meget under. Mine Nerver var vist heller ikke stærke, det har vel også gjort sit. Men på mange Måder blev det en herlig Tid for mig, som var ung og modtagelig for de mange nye Indtryk. Det første, som vi undrede os over var Sproget i Vendsyssel, de havde selvfølgelig en helt anden Dialekt end os hernede fra. Vi havde en Pige med, også her fra Velling. Hun var en meget rar Pige og vi blev meget gode Veninder. Hun hed Marie Nielsen og var nogle Aar ældre end jeg. Hun var Kokkepige, jeg havde min Gerning inde i Stuerne og hos Børnene. Præsten og Marie rejste nogle Dage før Fruen og Børnene og jeg. De skulde have Huset lidt i Orden først. I den første Tid boede vi i en Kappellanbolig. De gamle Præstefolk var ikke flyttet ud af præstegården. Da Møblerne skulde flyttes ind lejede Præsten en gammel Mand til at hjælpe. Han var så rav-vendelbosk i sin Tale, at han ikke var til at forstå næsten. Marie mente, at han havde en Fejl ved Tungen, derfor talte han således. Men det varede jo ikke længe før hun opdagede, at den Fejl havde de alle. Vendelboerne bruger meget Tj Lyden. Når vi Vestjyder

siger Kjerck istedetfor Kirke så siger de Tjerk. Istedetfor Tænder siger de Tæjer. Og så videre. Marie havde meget svært ved at forstå dem, jeg havde nok så let ved det tror jeg. Vi havde mange små pudsige Oplevelser, når vi ikke kunde forstå hvad de sagde, og de morede sig meget over vor Dialekt. Mærkeligt nok, at der i så lille et Land kan være så store Forskelle.

En Dag var Marie gåt om i Nabolaget. Konen lå tilsengs, hun havde en frygtelig Tandpine og klagede sig meget. Marie spurgte hvad hun fejlede og Konen – Kirsten Vittrup hed hun sagde da, at hun havde så ganske frygtelig ondt i sine Tæjer. Nu vidste Marie ikke at de kaldte Tænderne for Tæjer, hun troede at det var hendes Tæer hun havde ondt i og ynkede den stakkels Kone der havde en sådan Pine i sine Tæer. Men da så Kirsten sagde at hvis Smerterne blev ligeså store i Morgen, så skulde hun til Købstaden og have Tæjerne trukket ud. Nu syntes Marie dog det blev for galt hvis hun skulde have Tæerne trukket ud. Hun anede Uråd og det kom til en Forklaring til fælles Morskab. Hun kom hjem i Præstegården og fortalte Oplevelserne og vi morede os kongeligt. Der var mange flere Fejltagelser, én var så umådelig morsom da Marie fortalte den. Men jeg kan desværre ikke huske den. Og meget meget andet går efterhånden i Glemmebogen.

Dengang var det Skik i Vendsyssel, Hanherred og Thy, at alle Kvinder gik med svære sorte Silketørklæder om Hovedet istedetfor Hatte. De kunde være meget smukke og klædelige disse Tørklæder, men der var jo ikke megen Afveksling ved at se på dem, de var alle éns. Vi der kom her fra Ringkøbingegnen havde jo Hatte. Og det syntes de jo deroppe så moderne og flot ud. De vidste ikke når de så os i Kirken hvem de skulde antage for Præstefruen. Og der var, så vidt jeg husker også morsomme Fejltagelser. Jeg tror nok det var meget tarvelige Hatte vi havde, Marie og jeg. Men Præstekonen var heller ingen Modedame, så af den Grund kunde ingen se hvem der var Fruen. Men kom man til at tale med hende, så mærkede man, at hun var mere dannet og intelligent end de fleste. Nu er det vist kun de ældre ja måske kun de rigtig gamle Kvinder, der bruger Tørklæder. Hattene har forlængst holdt deres Indtog i Landsdelene nord for Limfjorden. Vendelboerne er et kraftigt ejendommeligt Folkefærd, hvad vi jo også kender fra vore Folkeviser. Der står jo i en af dem: "Først så rendte de Morsingboere og så de Forrædere fra Thy, bagefter så stode de Vendelboere for de vilde ikke fly." Da vi i 1885 fik de provisoriske Love, da Minister Estrup ikke respekterede Grundloven, men gik udenom den, da var Vendelborene vist nogle af dem, der tog varmest og heftigst på den Sag. Det var netop i den Tid jeg tjente i Vrensted Præstegård. Vi rejste derop i 1884 såvidt jeg husker. Jeg glemmer aldrig det Røre der var dengang. Det var lige ved at nogle troede vi fik Oprør. Der var indforskrevet Rifler. Og gamle Mænd gik til Eksercits. Der kom jo så Gendarmer. Regeringen mente de kunde holde Styr på de urolige Hoveder,

der var jo nogle i enhver Landsdel, og det vakte stor Harme og Forbitrelse, når vi så disse ridende blå Gendarmer. Men i Vendsyssel var det nu rent galt. Ved et Marked i Brønderslev – en stor Stationsby mellem Hjørring og Aalborg, ja der var jo da mange flere Stationer, men denne er en af de største – kom det til en vældig Skærmydsel mellem Gendarmerne og Bønderne. Ja den Gang var der Røre over det ganske Land, men vist ingensteder som i Vendsyssel. Jo Vendelboerne er der Kræfter i, både til ondt og godt.

Der var stor social Forskel i Vendsyssel, større end vi kendte, da der her jo ikke er de store Forskelle. Der er i denne Del af vort Land en Mængde store Gårde og mange rigtige Herregårde. Man kunde, når man rejste med Toget se Fenner med hundrede af Kreaturer. Der er Sønder Elkær, Boller Langholt, Børglum Kloster, Vrejlev Kloster og mange flere. Vrejlev Klostergård er den Højstrup som Digteren Thomas Olsen Løkken skriver om i sin Bog: Bonden Niels Hald. Det er Manden på Vrejlev Klostergård der under Krigen er Forfatterens Model. En Del af Bogens Indhold passer vist godt nok men en Del er jo også nok tildigtet.

En Milsvej fra Vrensted Præstegård lå der en Højskole, Stenum hed den. Forstanderen hed Jørgen Terkelsen, og han og hans meget udviklede og prægtige Hustru Kristine kom Præstefolkene i Vrensted snart en hel Del sammen med. Terkelsens kom også i Vrensted Kirke – især i Begyndelsen. Der var jo det mærkelige, at her i Velling kunde den mest udprægede Del af den grundtvigske Kreds ikke ret bruge Pommerenke. Men i Vendsyssel var der mange der løste Sognebånd til ham og der kom også Højskolepigerne fra Stenum og gik i Kirke i Vrensted. Konfirmander kom fra andre Sogne osv. At vi to unge fremmede Piger kom i Forbindelse med Pigerne fra Højskolen blev jo til en Berigelse for os. Og Venskabsbånd blev knyttet som holdt gennem mange Aar. Jeg blev ved at skrive sammen med en sønderjysk Pige gennem mange Aar. Denne Højskole fik stor Betydning for min åndelige Udvikling.

Efter at jeg havde været i Vrensted Præstegård 5 Fjerdingår rejste jeg hjem men var deroppe på Stenum et Efterår til Efterårsmøde hvor jeg havde den Oplevelse at høre Storthingsmand Ullman fra Norge sammen med flere kendte Mænd. Mallings fra Odder Frimenighed var der, såvidt jeg husker, også. På Stenum var Ullman en kær Gæst og af alle Højskoler i Danmark var Stenum vist også den kæreste for ham. Jeg husker at der blev fortalt, at han på en Rejse hernede engang mens han sejlede hertil havde afsendt et Brev eller et Telegram til Stenum. Han skrev der, at nu sejlede han derude og hans Tanker dvælede ved hans mange Venner her i Danmark, men sidst og længst dvælede de på Stenum. Og flere Aar efter hans Død besøgte Fru Ullman Stenum Højskole også et Bevis på det nære Venskab mellem disse to gode højtbegavede Slægter. Før Ullman kom ind i det norske Storting var han Højskoleforstan-

der deroppe. Jeg husker ikke om det var Sagatun Højskole han var Forstander for.

Stenum Højskole i Vendsyssel var vel nok Centrum for det åndelige Liv i denne Landsdel, ja i hele Nordjylland. Til Efterårsmøderne og andre større Møder strømmede der Tusinder af Mennesker til. Jeg husker et Efterårsmøde hvor Talerne ikke kunde [komme] op på Talerstolen gennem den store Folke­mængde. Da blev Ullman, som skulde tale, båret højt op over Forsamlingen i stor Jubel, så han nåde Talerstolen, hvor han holdt et åndsfyldt Foredrag på sit dejlige norske Sprog.

Der var jævne Forhold der på Stenum Højskole, alle var komme til Møde for at opbygges og oplives, og Folk stod i Småklynger rundt omkring mellem Foredragene. “Vendsyssels Tidende” et Blad der nød megen Anseelse skrev i en Omtale af et sådant Møde: “Der var ingen Forskel, man kunde se det Syn at en jævn Bondekone stod og talte med Stortingsmand Ullman”. Ja således var det. Højskoleforstandere, Præster og Bønder vare alle hinandens Lige.

Aldrig har jeg mødt skønnere Forhold. Der var kun et, der sammenbandt og det var den Forbindelse som det fælles åndelige Livssyn gav. Jeg glædede mig i høj Grad derover og levede med deri, ung og modtagelig som jeg var.

Jeg var så her hjemme i Vestjylland et Par Aar, så tog jeg på Stenum Højskole som Elev og det blev en herlig Tid for mig. Det var kun en lille Skole vi var kun 20 Elever. Det var småt for Højskolen den Gang. Stenum var blandt de Skoler der var kommen på “det sorte Bræt”, og Statsunderstøttelsen var den frataget, fordi Jørgen Terkelsen var blandt de Højskolemænd der protesterede mod Ministeriet Estrups Handlemåde. Ministeriet havde jo, da det ikke kunde få Rigsdagens Samtykke, givet provisoriske Love i Forsvarsspørgsmålet. Det var jo et stort Tab for de små Højskoler da Understøttelsen blev taget fra dem. Men det gik alligevel. Elevforeningen blev dannet og det hjalp jo lidt, så med Nøjsomhed gik det, indtil der kom andre Politikere til.

Vi Elever følte intet Savn. Kosten kunde vi godt klare os med, vi var ikke heller så forvante den Gang hjemmefra, som de unge senere er blevet. Der var en dygtig Kokkepige på Skolen, hun forstod at lave velsmagende Mad og vor gode Appetit krydrede Maden. Og der var så meget andet der optog vore Sind, så Madspørgsmålet blev et underordnet Spørgsmål.

Lærerstabten var ikke stor. Terkelsen selv havde mange Timer, han havde Tegning, Regning, Bibelhistoriske Foredrag og Oplæsning. Så havde vi til Andenlærer den senere landskendte Forfatter Johan Skjoldborg. Dengang mærkede vi ikke til hans digteriske Evner. Han gik så stille om og vi mærkede ham ikke meget, kun i Timerne. Til Skønskrivning og Håndarbejde havde vi en Pige – vistnok i 30 Årsalderen. Hun hed Tine Kristensen og var fra Emb Sogn i Vendsyssel, hende holdt jeg meget af. Hun flyttede med A. Dolleris til Odder og

blev Husbestyrerinde for ham der. Dolleris havde også været Lærer på Stenum og kom der ofte og holdt Foredrag. Han var ikke helt ung, han kunde være fuld af Lune. Han sagde engang i Spøg, at han købte altid billige Paraplyer, for så blev der så mange Stokke til hans Børn, som de kunde lege med. Vi morede os, tænkte måske også, at han måske ikke blev gift. Men da han blev Højskoleforstander i Odder forlovede han sig med en af Højskolepigerne og fik hende til Kone, hun var en ung Pige fra Vendsyssel. En Del Børn fik de også, så Stokkene kom måske alligevel i Brug. Tine Kristensen blev gift med en Gårdejer der fra Egnen, han hed Peder Sejersen. Jeg har glemt Gårdens Navn, men jeg har besøgt dem, hun havde en god interesseret Mand og en flok prægtige Børn. Der var vist også gode økonomiske Kår, det var en større Gård og den lå jo i Jyllands fede Jord. Det er jo gode Jorder der ligger der i Odder-Horsens Egnen.

På Højskolen var jeg især glad for Terkelsens bibelhistoriske Foredrag, som han holdt i Reglen om Morgenen den første Time såvidt jeg husker. Når Morgensolen skinnede ind i den rene Skolestue og han med sin kønne ranke Skikkelse, med de milde vågne Øjne der så så mildt og klart på os, kom ind i Skolen, ja da syntes jeg, at Solen skinnede dobbelt klart. Snart tonede Sangen, han sang så smukt, og så talte han til os. Jeg tror aldrig at jeg har lyttet således som da, det var som vilde jeg fange hvert Ord, lydhør og modtagelig som jeg dengang var. Og han kunde tale til os unge på en sådan Måde, at det vistnok tog os alle. Han kunde male de store Skikkelser så levende for os. Han havde været Elev hos Kold og ind imellem i Foredragene fortalte han lunt og fornøjeligt Småtræk om denne mærkelige Mand. Forstander Terkelsen havde en Udmærket Hustru, Kristine hed hun, og var en Gårdejers Datter der fra Egnen. Jeg har aldrig, måske, kendt et Menneske, der i den Grad forstod at samtale. Hun var meget åndeligt interesseret, var et meget levende Menneske.

I dette Ægteskab var der 5 Børn, lutter Piger. Gudrun, den ældste blev gift med en Lærer ved Skolen, Jens Bertelsen som senere blev Forstander på Skolen og Valgmenighedspræst. Den næstældste hed Astrid, hun var Lærerinde i Gymnastik, hun blev gift med Landbrugskandidat Møller-Nørgaard, som også blev knyttet til Skolen og fik Økonomien der. Den tredje Datter hed Herdis, hun blev også gift med en Lærer ved Skolen der hed Waldemar Rasmussen, hun døde som ung Kone og han blev senere gift med forhenværende Landstingsmand Thomas Larsens Datter som kom meget på Skolen. Så var der en Datter der hed Ingrid, hun døde som ganske ung. Den yngste hed Ragnhild hun blev gift med en Gårdmand i Nærheden af Skolen, hendes Mand var en Broder til Astrids Mand.

Jeg havde megen Glæde og Udbytte af mit Højskoleophold, jeg var ung og mit Sind modtageligt. Senere er det som om Ungdommen er blevet mere kritisk og ikke ret kan tage så barnligt og umiddelbart imod, som vi kunde dengang.

Det er som om Materialismens Aand har fået mere Magt. Og det er en anden Tid. Dog vil jeg nødig være uretfærdig mod Nutidens unge Slægt. For sammen med Kritikken tror jeg, at der går en Søgen efter Sandheden, de vil ikke leve på andres Anskuelser eller Meninger, men selv danne sig en Mening om Spørgsmålene. De står ligesom mere undersøgende. Men jeg tror ikke at de så let kan begejstres som vi kunde, og de får ikke, synes jeg, den fulde Glæde på den Måde som vi fik. Alle som levede med i det folkelige og kristelige Vækkelsesliv, som gik over vort Folk i de Aar, vil samstemme med mig i, at det var en herlig Tid. Det var som om Grundtvig med sin stærke Røst, sine herlige sange og salmer vakte sit Folk og kaldte på de bundne Kræfter, så flere og flere Mennesker lyttede og mange både Lærere og Præster og Lægfolk tog Del i det Oplysnings og Oplivelsesarbejde som tiltrængtes. Jeg har ofte senere i Livet spurgt mig selv, om vi, der levede med i den Tid, har forstået og magtet, at lade det gode, vi fik Del i, gå i Arv til vore Børn. Og jeg har måttet svare mig selv, at det vist langt fra har været som det burde. Der har været så meget andet, der har optaget os. Og der kan være så meget som gjorde, at vi ikke fik talt ud om det som rørte sig i os. Vi er jo ofte blufærdige mod at åbenbare det som bor dybest i os. Men dog mener jeg, at de unge dog midt i alle vore Fejl og Skrøbeligheder og dem har der været mange af, dog har mærket, at der har været en rød Tråd gennem vort Liv. Og at vi har haft gode Minder at leve på. Og så vil vi jo bede de unge tilgive os, om vi ikke har givet dem et så godt Eksempel, ikke har formået at leve så rigt med dem, som vi burde. Og til Slut må vi bøje vort Hoved og sige også i disse Forhold: "Gud vær mig Synder nådig".

Da jeg kom hjem fra Højskolen fik jeg Plads som Lærerinde for Småbørn i Rindom Skole. Jeg havde altid haft Lyst til at blive Lærerinde og nu tilbød der sig en Plads der i Rindom. En af mine Veninder, som havde Pladsen, blev gift, og jeg kom i hendes Sted. Jeg havde ingen Uddannelse fåt udover den som jeg havde fåt i min Skoletid og så på Højskolen, mere fordredes ikke den Gang. Jeg blev overhørt hos Præsten, den senere Provst Petersen. Han var Præst i Rindom og Ringkøbing gennem mange Aar. Han kom ofte over i Skolen til mig og blev – trods vore Forskelligheder – min Ven. Han var vist højkirkelig – såvidt jeg skønnede. Indre Missionsmand var han ikke fuldtud, til den grundtvigske Retning vilde han heller ikke slutte sig. Jeg skulde altså til Overhøring eller Eksamen. Før jeg skulde afsted sagde min Broder til mig: "Nå Lise kan du så huske de små Profeter". De små Profeters Navne blev jeg nu ikke overhørt i, derimod var der noget andet Ramsevæsen, men skøndt jeg vist ikke var meget stiv i Papirerne blev jeg antaget. Foreløbig kun for en kort Tid, men da jeg havde holdt Skole i den fastsatte Tid, blev jeg af Sognerådet antaget for et halvt Aar. Og jeg blev der så over 4 Aar, holdt skole både Vinter og Sommer, hvad ellers ikke var Skik og Brug her i Vestjylland, hvor vi jo har den vestjyske

Skoleordning med kun lidt Skolegang om Sommeren. Men Rindom dannede noget af en Undtagelse der, måske fordi den lå så nær ved Ringkøbing og havde taget lidt ved Lære af Byens Skoleplan. Andre Steder her i Vestjylland var der jo i Reglen kun en halv Dags Skolegang om Ugen. I Rindom gik den mellemste Klasse 3 halve Dage om Ugen og de mindste Børn gik 3 halve og 3 hele Dage i Sommerhalvåret, og hver dag om Vinteren.

Der i Rindom Skole havde jeg mange gode glade Dage blandt mine små Elever, som blev Venner med mig den største Del af dem, tror jeg da. Der kan jo altid være nogle, som man ikke fuldtud kan vinde. Børn er jo så forskellige, og en Lærer eller Lærerinde bør så vidt muligt prøve at lære hvert enkelt Barns Ejendommelighed at kende. For gør man ikke det, kan man let komme til at gøre et Barn Uret. Og ofte har jeg tænkt på, om jeg ikke også har taget forkert på det eller det Barn, som var vanskeligt. Der må man være varsom.

Mens jeg var Lærerinde i Rindom, blev jeg forlovet med Thomas Jensen, som tjente som Forkarl hos Niels Kjeldsen i Velling. Vi var begge 25 Aar dengang. Hans Forældre boede i Hanning, havde boet i Velling, hvor Thomas blev født, men havde senere købt en lille Ejendom i Hanning. Men ved Konfirmationsalderen var Thomas kommen til Velling at tjene. Han havde været ude at tjene før, som jo de fleste Dreng, hvor der ikke var Råd til at have dem hjemme. Han var kun 7 Aar da han om Somren måtte tjene som Hyrdedreng. Han havde flere Mil at gå, når han måtte komme hjem på besøg til sit Hjem, og han længtes. Han har senere fortalt, at han, når han gik og passede Kreaturerne kunde se en Høj ikke ret langt fra hans Hjem i Hanning, det var Finderup Rishøj. Så syntes han, at det var da godt at han kunde se den Høj for så vidste han da, at hans Hjem lå der i Nærheden. Ja dengang måtte Børnene ofte meget tidligt ud at tjene for at få Føden og Hjælp til Klæder. Altfor tidlig for sådan lille Fyr.

Da Thomas og jeg var blevne forlovede begyndte han så småt at tale om, at han havde Lyst til at rejse til Amerika, der var en Broder derovre. Det var jo en lang Rejse og jeg var vel ikke så glad for at vi så hurtig skulde skilles, men jeg kunde jo også nok forstå hans Bevæggrunde til Rejsen, den største Grund var den, at han vilde over til Landet, hvor der dengang var mere Mulighed for at kunne samle sig noget til Hjælp til at komme i en Stilling herhjemme. Vi vilde jo gerne have en lille Landejendom og Udsigterne var ikke så gode. Lønnene man tjente dengang var små. Han havde kun fåt 200 Kr som Forkarl og var nu 25 Aar, så det var jo ingen høj Løn.

Så blev det bestemt at Thomas vilde rejse til Amerika. Den 25. Februar rejste han så. Vi sagde Farvel til hinanden i Anlæget ved Ringkøbing, der var vi ofte mødtes. Jeg havde vist ikke for Alvor tænkt på, hvor meget jeg vilde længes når han var rejst. Og skønt han rejste ud i den store Verden længtes han vist ikke mindre.

I den Tid han var borte holdt jeg Skole for Småbørn i Rindom hele Tiden. Vore Breve gik støt over det store Hav, der gik vist ikke et eneste tabt. Vi skrev i Reglen til hinanden hver 14de Dag.

Thomas havde Arbejde det meste af Tiden, han arbejdede ved forskelligt. Han var ved et Gartneri en Tid, så var han ved en Savmølle og så var han ved Landvæsenet. En Tid var han i Byen Clinton,¹⁷ der var han glad for at være. Frederik Lange Grundtvig – gamle N. F. S. Grundtvigs Søn var Præst der. Og Thomas blev en flittig Kirkegænger hos ham. Thomas var jo her hjemmefra påvirket i grundtvigsk Retning, og nu fik hans åndelige Liv Næring der i Clinton ved F. L. Grundtvigs Forkyndelse. Naturen der var smuk, og Thomas havde åben Sans for Naturen, som han havde lært at elske helt fra han som lille Dreng gik som Hyrdedreng på Heden. Og ofte er det vel gåt mange således, at det er i det fremmede deres Kærlighed har fået Styrke. Thomas fandt jo sin Broder i Amerika, selv om det ikke skete lige straks. Jeg tror at der gik Breve tabt mellem dem, men de fandt jo da hinanden og det var til Glæde for dem begge. Thomas var kun i Amerika et Par Aar. Han længtes derovre, som jeg gjorde det herhjemme, og da jeg ikke kunde bestemme mig til at rejse derover, så måtte han jo gøre Turen her hjem. Ikke fordi han just var ked af Forholdene derovre, men når jeg ikke vilde rejse derover, så vi kunde få vort Hjem der, så måtte han jo hjem, og vi fik os også et lykkeligt Hjem og Samliv her. Den sidste Plads han havde derovre i det store fremmede Land var hos et Par ældre Folk, der var begge Amerikanere, de havde voksne Børn, men de behandlede næsten også Thomas, som kunde han have været deres Barn, der er jo gode Mennesker alle Vegne og Gud ske Lov for det, det er en Trøst at tænke på, når man sender nogle af sine kære ud i Verden. Stors hed den Familie som Thomas var hos, de vilde gerne, at han skulde være bleven der i Nærheden og haft sit Hjem der. De sagde, at han skulde sende Bud hjem efter hans "Gørl". Gørl betyder Pige i det engelske Sprog. Men Thomas's Gørl vilde helst have sit Hjem i Fædrelandet, og vi har vel heller aldrig fortrudt den Bestemmelse, thi her har vi levet et rigt og lykkeligt Liv. Ikke har vi ejet Rigdom af Gods og Guld, men vi har fåt hvad vi behøvede, og vi har levet med i det åndelige Liv, som rørte sig i vort Folk.

Thomas kom hjem lige ind til Jul 1891. Da havde han så været i Amerika knap 2 Aar. Mange Penge havde han ikke samlet sig, han havde vel været omtrent lige så rig om han havde tjent her i Danmark i den Tid. Men han havde sét og oplevet en Del, havde også fåt sin åndelige Horisont udvidet ikke mindst gennem Samlivet med F. L. Grundtvig. Og især gennem hans Forkyndelse. Jeg tror ikke at han nogensinde har fortrudt den Amerikatur. Aldrig fortryder man hvad man har oplevet af stort og skønt.

Da Thomas havde bestemt sig til at rejse hjem til Jul gik jeg jo derovre i Rindom Skole ved min Gerning med de Små; men Tankerne var ofte på Havet.

Jeg vidste jo, at min kæreste Ven sejlede derude og Vejret var stormfuldt og uroligt. Glad var jeg da jeg fik Brev, at Skibet var landet i god Behold i England og at jeg kunde vente ham én af de allerførste Dage, ja der stod også i Brevet med hvilket Tog jeg kunde vente ham. At jeg var glad og meget taknemlig fordi han var kommen velbeholden hjem var jo en Selvfølge og der var Glæde ved Gensynet hos begge. Denne Jul var så skiftevis i Thomas's Hjem i Hanning og i mit i Velling, men ellers var han mest i Rindom i min Søsters og Svogers Hjem de Måneder den Vinter. Min Søster var meget syg af Brystsyege, og det var kun et Spørgsmål om Tid hvor længe vi kunde vente at beholde hende. Det var vemodigt, da hun skulde sige Farvel til Søsken og Forældre, Mand og Børn. Der var fire Småbørn som hun elskede meget højt, men som hun ved Vorherres Hjælp fik Tro på, at de nok skulde blive hjulpen. Og det er de også blevne, nu er de jo langt oppe i Aarene, den ældste er over 50. Hendes Død var i Tro på sin Frelser og alle vi der stod om hendes Seng kunde kun glædes over hendes Tro.

Thomas blev så i min Svogers Hjem denne Vinter, om Foråret flyttede han over i mine Forældres Hjem. Jeg vedblev at være Lærerinde denne Sommer. Så sluttede jeg af om November og flyttede hjem for at sy på mit Udstyr. Og Thomas rejste hjem til Finderup i Hanning. Om Foråret derefter skulde vi så have Bryllup og flytte op til hans Hjem.

Den 12. April 1893 stod vort Bryllup så i mit Barndomshjem den gamle gård i Venner. Det var et stort Bryllup. Naboer, Slægt og Venner var bedt med. Og det var et fornøjeligt Bryllup. Der var lavet en stor Sal i Laden og der vajede Snese af små Dannebrogflag. Der blev danset med Liv og Lyst.

Pastor Helveg var vores Præst dengang og hans Brudetale i Kirken husker jeg endnu da det er over 40 Aar siden. Han talte over de Ord: "Bliv hos os Mester". Han sagde bl. andet, at han troede om os to, som i Dag holdt Bryllup at vi altid gerne vilde sige til vor himmelske Herre: "Bliv hos os Mester".

Ved Bordet blev der sunget Sange og holdt flere Taler. Helveg talte igen, vor kære Lærer Mouridsen og min gode Ven Lærer Skovgård fra Rindom. Det var meget fornøjeligt. Og Brudegaver fik vi en Mængde af, især mange dejlige store Billeder som har hængt på Væggene i vore Stuer og som har frydet vore Øjne.

Så flyttede vi altså til Hanning, det var en gammel Bygning vi flyttede ind i, og vi begyndte straks at bygge og det varede ikke længe før vi havde et nyt Stuehus og så byggedes der ny Lade. Thomas's Forældre, som jo nu var op i Aarene fik en Lejlighed i det gamle Stuehus, der vilde de hellere bo end i det ny. De fik så Fjællegulv, før var der jo Lergulv, det var der mange Steder den Gang. Vi havde ikke mange Møbler og tarvelige var dem som vi havde, men alligevel fik vi det hyggeligt i vort ny Stuehus, da vi fik Gardiner hængt op, og fik vore kønne Billeder på Væggene og vore tarvelige hjemmelavede Møbler sat på Plads. Vi har senere hen fået pænere Møbler, men jeg er nærvædet at sige, at

kønnere og mere hyggeligt end i vore første Stuer har vi aldrig haft det. Måske det var fordi det var vort første Hjem med al den Fryd der er i det første Hjem, der gjorde, at alt var så kønt og lyst.

Så begyndte Thomas og jeg der vort Ægteskab, det Samliv, der nu har varet i over 40 Aar. Og som, trods alle Brist og alle Skrøbeligheder vi nok tør kalde et lykkeligt Samliv. Vi kunde tale ud om alt, og det gør Livet rigt. Og da Børnene kom blev det endda bedre. Den 16. Juli 1894 fødtes vor første lille Pige, hun kom til at hedde Kirstine. Den 24. Nov 1895 kom der to små Tvillingepiger, hvoraf den ene, lille Jenny, døde da hun var 12 Dage gammel. Hun var en yndig lille mørkhåret, blåøjet Pige, men hendes Kræfter var for små, hun blev forkølet og hun kunde ikke magte Forkølelsen. Den anden, Mariane hed hun, som lille kaldte vi hende Ane, var mere kraftig, så da Forkølelsen kom til hende var hun mere modstandsdygtig, hun overvandt den og blev en kraftig Pige. Den 26. April 1897 fik vi atter en lille Pige, som kom til at hedde Jenny efter sin lille Søster. Hun blev jo født midt i Forårstiden. Og den Dag hun blev født stod Storken i Reden og knebrede. Det var alt sammen så fornøjeligt. 2 Aar efter, den 19. Juni blev vor sidste lille Pige født, hun kom til at hedde Maren. Og 2 Aar efter fik vi Kjeld vor eneste Søn, han kom til at hedde Kjeld Ibsen efter min Fader. Maren blev opkaldt efter Thomas's Moder. Mariane var efter hans Søster som var død og Kirstine var opkaldt efter min Søster.

Så havde vi jo nu en Børneflok. Min kære gamle Faster, som jeg aldrig kan glemme, var flyttet til os for at hjælpe ved de små. Og så havde vi en voksen Pige også til Hjælp. Da Kjeld var 6 Aar tog vi en lille Plejesøn i Huset der var 2 Aar yngre. Vi fik ham fra et Optagelseshjem i Struer og da vi altid har haft Medfølelse med de små som ingen Far eller Mor har hos sig, så kom han her til og vi fortrød det ikke, thi Kjeld, som jo altid måtte lege med Piger, fik her en god Kammerat i Ernst. Og de to Drengene sluttede sig sammen og var gode Kammerater op gennem Barneårene ja helt op i de voksne Aar til de nu begge er gifte og har egne Hjem. De to Smådrenge som omtrent var ens i Størrelse, ja godt kunne være Tvillinger – Ernst var lidt større, var næsten altid klædte ens. Nu var der så 6 i vor Børneflok. Men nogle Aar efter, vist en halv Snes Aar, kom der en lille Plejedatter til Flokken. Hendes Forældre havde haft det småt og haft mange Børn, de boede ovre ved Velling Kirke. Jeg kom meget i det Hjem og var gode Venner med Konen. Hun blev syg og døde på Ringkøbing Sygehus. Hun havde født 12 Børn, det var vist for meget for hendes Kræfter. 3 Drengene var døde og 9 Piger var levende, og nu skulde de så ud i forskellige Hjem. Værgerådet skulde tage sig af dem. Dagmar, der var 5 Aar, kom herover til os. Hendes Moder havde sagt engang at hvis Børnene nogensinde, mens de var små skulde ud i forskellige Hjem, så var Hjemmet her hos os ét af de som hun helst vilde have sine Børn i. Og da det så gik således, at hun skulde bort fra sin store

Børneflokk så kom Dagmar her til. Et Par Tvillinger kom til et barnløst Ægtepar i Lem, hvor de fik et godt Hjem. De var vist mellem 2 og 3 Aar da Moderen døde.

Jeg må nogle Aar tilbage i min Fortælling. Da vi havde været gift i godt to Aar nedbrændte den gamle Gård i Venner altså min Fødegård. Det skete ved Lynnedslag en Dag i Oktober Måned i 1895. Det var kort før Tvillingerne blev født, men vi kørte dog Hjem en Dag for at se til mine Forældre. Det var en Månedstid før de to små Piger kom til Verden, og det var Storm og grimt Vejr vi havde til Køreturen, men vi kom velbeholden hjem. Mine Forældre var flyttet om til vor nærmeste Nabo, hvor de boede, til de senere på Efteråret fik et lille Hus bygget.

Vi begyndte nu at tænke på at få vor Ejendom solgt deroppe i Hanning og flyttede hjem til Velling, vi kunde nok få et Stykke Jord fra deres gamle Gård, som vi kunde bygge på. Jeg havde jo nok længtes en Del deroppe i Thomas's Hjem og begge havde vi savnet Pastor Helvig, Forkyndelsen og det Liv med Foredragsmøder og hvad der fulgte med i den grundtvigske Bevægelse. Vi savnede alt det, som vi var vant til fra vor første Ungdom. Vore Naboer i Hanning var meget flinke og tjenstvillige men deres Livssyn var lidt forskelligt fra vor, ja meget kan jeg jo godt sige. De var alle Møllerianere eller Bornholmere, som de kaldtes.¹⁸ Nu kaldes Retningen: Luthersk-Missionsk. De havde et Forsamlingshus ved vores Mark og der kom deres Talere eller Missionærer som de vel kaldte dem, og der samledes mange Mennesker. Vi var der engang imellem, men følte os slet ikke hjemme der.

Intet Under at vi gerne vilde hjem igen til Velling. Vi solgte Ejendommen i Hanning og flyttede til Velling. Vi flyttede i det tidlige Forår med vore to Småpiger Kirstine og Anna. Der var jo ingen Gård bygget til os, den skulde vi selv til at bygge. Vi flyttede ind i det lille Hus som mine Forældre havde ladet bygge. Der kunde vi ikke rummes alle, især om Natten. Der kom min gamle Faster og jeg og vore to små så til at bo. Mine Forældre og Thomas og en ung Pige vi havde med os, gik så om til Naboerne og var om Natten. Så begyndte vi at bygge på en Plet Jord lidt østen for hvor den gamle Gård havde ligget. Først fik vi Stuehuset bygget og vi begyndte så at få vore Sager flyttet i det, og så skulde vi derhen at leve så vi kunde have vore Håndværksfolk på Kost, når der nu skulde bygges Lade og Kostald. Da Thomas og jeg gik hen og skulde sove i vort ny Hjem en Aftenstund blev vi modtaget af et Storkepar som stod i Reden. Det var jo et godt Tegn syntes vi.

Så flyttede min Faster og Børnene og Karen Husted den unge Pige som var hos os. Og så begyndte vi Livet på "Ny Vennergård" som vi kaldte vor ny Gård.

1897 var det så at Jenny blev født og i 99 blev Maren født og i 1901 fødtes Kjeld. Så senere var det at Kjeld fik en Plejebroder og 10 Aar efter døde Dagmars Mor og hun fik også sit Hjem hos os. Da var vores egne Børn jo ved at blive voksne.

Figur 4. Vennervej 19, hvor Elise og Thomas byggede deres nye landejendom. Billedet er fra 1910 og viser til højre Elise med sønnen Kjeld og morfaderen Kjeld Ibsen. Midt i billedet ses Elises mand, Thomas, omgivet af døtrene og yderst til venstre en tjenestekarl. Foto: Privat eje, Elise Hansen.

Før jeg går videre vil jeg fortælle om en Drøm jeg havde, mens Thomas var i Amerika. Jeg kunde undertiden komme til at tænke på om han nu var den, som jeg kunde leve Livet sammen med. Jeg har aldrig haft et let Sind og jeg har været ikke så lidt af en Grubler.

Da drømte jeg en Nat, at han og jeg stod for Alteret i Velling Kirke og Pastor Helvig stod der også. Men han viede os ikke, men Thomas og jeg lagde vore Hænder i hinanden og vi bekendte vor Dåbspagt.

Siden jeg havde den Drøm, tvivlede jeg aldrig på at det skulde være os to. Og jeg fortrød det aldrig. Ja nu sidder jeg her som en gammel hvidhåret Kone og skriver og fortæller Jer denne Drøm. Nu er det mange Aar siden jeg drømte den, næsten 50 Aar; men jeg synes at den var således, og jeg tror at den passer. Nu hælder det mod Aften for os begge. Thomas er 71 Aar og jeg fylder 71 den 9de Februar.

Så levede vi der på Gården, som vi kaldte Ny Vennergård. Vi levede der i

mange Aar, næsten i 40 og havde mange gode Aar der sammen med vor Børneflokk. Mange Fejltrin blev vel begået og meget blev vel forsømt af det som vi skulde have udrettet; men et lykkeligt Liv levede vi i al vor Skrøbelighed.

Manddomstiden.

“Så sagnetelig rinder nu Aar efter Aar,
I Manddommens Virke begge vi står,
i Sorg og Glæde, i Nød og Lyst
Sangen toner så stille i Bryst.”

Så gik Dage, Uger, Måneder og Aar efter Aar. Vi havde travlt både ude og inde, jeg med Børneflokket og Thomas med Arbejdet i Eng og Mark. Men vi havde aldrig mere travlt end vi kunde få Tid til at leve med i det bedste i vort Folk. Ofte kom her gode Venner her i vort Hjem og da samtalede vi livligt om Kirkespørgsmål, om Skolespørgsmål og meget andet af det der optog vort Sind. De sociale Spørgsmål blev også ofte drøftede og tit var Ordskiftet varmt og livligt. Men jeg tror, at jeg tør sige, at det aldrig gik over Stregen; Vi var alle lige så gode Venner når vi skiltes, som når vi mødtes, og når det er således så kan man atter mødes med Glæde. De sociale Spørgsmål har altid ligget mig stærkt på Sinde, jeg kan ikke godt tåle at tænke på, at såmange må mangle så meget af det som hører til det nødvendigeste her i Livet. Her er jo nok af alt, når blot vi kunde få det ordnet således, at “få har for meget og færre for lidt”. Det er strengt at tænke på at mange mange Børn fødes og opvokser i usle Lejligheder hvor de knap kan få en Solstråle ind i deres Stue, som kan opvarme og oplyse deres usle Lejlighed. Ja og mange af disse Børn vokser op og får ikke lært at synge et Salmeverv. Digteren Chr. Rikardt skriver således: “Mindes du hvor Moders Mund, har dig kysset stærk og sund, hvor hun hygged om sin Dreng, stemte mildt hver Hjer-testreng. Ak men der er mange mange, som kun hørte stygge Sange, Eder, Løgn og Skrål. Børn, hvem Bøn og Salmesange er et fremmed Mål.”

Ja mange var de Spørgsmål og “Sager” som blev drøftede her i vort Hjem, både når vi var mange og når vi to, Thomas og jeg, drøftede dem sammen. Men jeg tror nok at jeg tør sige, at vi når vi var flere samlede altid fik Tid til at synge nogle af vore gode Sange. Ja også når vi var ene med vore Husfæller kunde vi få os en Aftensang eller en anden af vore Sange. Gid Sangens Toner aldrig må forstumme i danske Hjem. En af de “Sager” som ofte blev drøftede den Gang var Kvindesagen. Jeg havde fået denne Sag kær, da jeg var ung Pige. Hvorledes ved jeg ikke, da Spørgsmålet om Kvindens Ret slet ikke dengang var trængt ud på Landet, idetmindste ikke her i Vestjylland. Men en eller anden – hvem det kan have været ved jeg ikke – sendte mig et lille Blad med grønt Omslag om. Det var Håbets Farve og man kunde såvist også den Gang trænge til at håbe

for denne Sag, da kun få forstod dens ideelle Stræben mod alt hvad der var Ret. Bladet hed den Gang "Kvinden og Samfundet"¹⁹ og hedder således endnu. Der var mange dygtige kvinder der kæmpede for denne Sag, og flere kom til efterhånden. Nu er mange af dem rejst til "Landet bag Hav". Og unge Kræfter er efterhånden kommen til og det er godt det samme, for ellers kan Sagen jo ikke føres videre. "For de gamle, som faldt er der ny overalt, de skal møde hver Gang der bliver kaldt".

Jeg var i mange Aar Medlem af Dansk Kvindesamfunds Ringkøbing Kreds. Fru Astrid Stampe Feddersen som var Amtmandinde i Ringkøbing, da hun var ung stiftede Kredsen og den Gang var der mange Medlemmer. Siden er det gåt op og ned med Medlemstallet. Undertiden har Kredsen levet meget stille, men så er der atter kommen mere Liv i den. Vi havde om Vinteren vore Medlemsmøder jeg tror i hver Måned, og skøndt jeg havde en Milsvej til Ringkøbing og det ofte kunde være lidt besværligt at færdes ved Vintertid, så var jeg ofte med. Da Møderne var om Aftenen kom jeg sjældent Hjem før Dagen efter. Ja engang imellem var Thomas med, da var vi kørende, så jeg kunde komme hjem om Natten. Ellers blev jeg hos min gode Veninde Karen Bruhn fra Rybjerg. Hun og hendes intelligente og elskværdige Moder var flyttede til Ringkøbing. Og der havde jeg et hyggeligt Hjem når jeg var i Byen. Vi Kvinder fik jo efterhånden Valgret til Menighedsråd, Hjælpekassebestyrelse, Værgeråd, kommunal Valgret og i 1915 fik vi politisk Valgret. Altsammen retfærdigt, da vi jo da også var Borgere i Landet. Men det var nu ikke det som lå mig mest på Sinde. Det som jeg syntes var mest værdifuldt var, at vi kunde få Lov til at udvikle os frit ligesom Mændene, så vi kunde i Frihed tale og skrive som frie Mennesker i et frit Land. Den Kvinde her i Danmark som først begyndte at skrive var den unge 20-årige Officersdatter Mathilde Fibiger. Hun skrev Artikler i Bladet "Fædrelandet" og den Gang var det uhørt, at en Kvinde vilde bruge sin Pen til det. Nej hun måtte ikke formaste sig til at tage Del i en Pennefejde sammen med Mænd, det var hun ikke skabt til, hun skulde sidde på Plads i en Stue og hækle og brodere eller spille Klaver indtil den Frier kom som hun skulde gøre lykkelig. At han måske aldrig kom eller at hun måske havde mere Lyst til at forblive ugift, nej det var der ingen der spurgte om. Men Mathilde Fibiger blev ved med at skrive. Hun skrev den Gang anonymt under Mærket Clara Rafael. Datidens Mandfolk var ikke alle ridderlige mod hende. Carl Ploug som skrev meget i "Fædrelandet" var hård mod hende. Men hun hævdede at når Kvinderne var Borgere i Landet – og det måtte de vel da være, så skulde man også tro at de havde Ret til at drøfte deres Fædrelands Anliggender. En af de Mænd som også i denne Sag var Frihedsmand var den første som havde Mod til at holde Foredrag sammen med en Kvinde. Der skulde holdes Sommermøde på Rønnebækskolen, tror jeg nok det var, og Grundtvig skulde tale sammen med Matilde

Fibiger. Men hendes Familie var så fortrydelige over det og sagde til ham: For Guds Skyld få hende fra det, for hun blamerer jo hele sin Familie. Men Grundtvig gav det stolte Svar: “Nej nu har Kvinderne tiet så længe, nu skal de have Lov til at tale.” Hans egne Hustruer havde også alle været fribårne og kække Kvinder, måske ikke mindst hans anden Kone Fru Marie Toft.

Det blev dog ikke M. Fibiger der kom til at tale sammen med Grundtvig men derimod Præstedatteren Pauline Worm, også én af de første Kvinder der havde Mod til at bryde en Lanse for Kvindernes Sag. Der kom mange bag efter hende, der var Elisabet Hostrup én af de første som turde tale offentlig og forsvare Kvindernes Ret, når hun ved Møder og Konventer var sammen med gammeldags ufrisindede Præster. Der fortælles mange Historier om hende. En Gang sagde en Præst: Ja jeg har nu altid bestemt hvordan det skulde være og det har jeg altid befundet mig vel ved. Fru Hostrup svarede rask og bestemt: Ja De har, men hvordan tror De at Deres Kone har befundet sig. Da blev Præsten så forbløffet at han kun sagde: Fy, fy. Der fortælles at Hostrup ikke ofte tog Del i Diskussionen, men han sad og frydede sig kosteligt når hans Kone forfægtede sine Anskuelse. De var lykkelige sammen og det kan man også forstå når man læser den dejlige Sang som han skrev til hende på deres Sølvbryllupsdag: “Til Elisabet”. Det første Vers lyder således:

“Så gik tyve Aar og fem
leved jeg i mer end dem?
På de første ligger Tågen
er det vist jeg da var vågen?
Eller fandt i Livets Elv
først med dig jeg ret mig selv?”

Præstekonen fru Jutta Bojsen Møller – Budstikke Bojsens²⁰ Datter var en nær Veninde af fru Hostrup og blev stærk påvirket af hende også angående Kvindernes Frigørelse. Fru Jutta var i flere Aar Formand for Landsforeningen “Dansk Kvindesamfund”. Ved de årlige Sommermøder traf jeg hende, jeg havde nok hørt hende omtale og vist også set Billeder af hende, men aldrig mødt hende før nu og da var hun allerede en gammel Kone. Vi Kom til at tale sammen og kom til at veksle Breve sammen. Hun var en mærkelig sjælfuld gammel Kone. Intelligens og Hjertensgodhed lyste ud af hendes klare Øjne.

Jeg blev ofte sendt som Repræsentant for Ringkøbing Kredsen, jeg var i 1906 i Kolding og jeg var i Silkeborg, Odense, Aarhus og flere Steder. Jeg havde megen Udbytte af Forhandlingerne der blev ført, tog også selv ofte Del i dem. Det var særlig Kvinders og Børns Stilling i Samfundet som Ordskiftet drejede sig om. Jeg rejste jo på Foreningens Regning, så det var jo billigt, boede og

spiste også frit, men alligevel tog det jo da Penge, selv om det ikke var mange. Det tog mest når jeg vilde købe en lille Gave til dem herhjemme, jeg vilde nødig komme helt tomhændet hjem. Mange vilde vel synes, at det var sært at jeg kunde være hjemmefra, fra Mand og Børn sådan flere Dage, men jeg syntes at jeg altid kom beriget hjem og jeg havde en meget frisindet Mand. Mænd er der jo stor Forskel på, Højskoleforstander Ullman fra Norge skrev engang husker jeg, at det var en Fryd at være gift med en Kvindesagskvinde. Dermed mente han vel, at det var skønt at have sin Hustru således indstillet at han kunde tale med hende om alt, at hun kunde følge ham, ja hele Verden rundt så vide som Tankerne vanke. Således skrev engang en norsk Digter.

Jeg mindes her en lille Fortælling. Der var en Hustru og Moder, jeg tror det var i Holland eller Belgien. Hun var udnævnt til at være med til et stort Kvindemøde i et andet Land. Men hun syntes, at det var en Umulighed for hende at rejse fra sit Hjem, sin Mand og sine Børn, og det sagde hun til sin Mand. Men han svarede: Jo du skal afsted, vi der bliver hjemme skal nok passe Børnene. Du har godt af at komme ud og få noget at høre om alle de Kvinder og Børn som lider ondt og du vil komme hjem og være bedre Mor og Hustru end du nogensinde har været.

Det kan man vel med Sandhed sige var godt og frisindet sagt. Og der var måske ikke mange Mænd der kunde se således på den Sag. Men nogle var der og blandt dem tror jeg, at jeg tør regne min gode frisindede Thomas.

Ja jeg kom sammen og lærte at kende mange gode Mænd og Kvinder ved disse Landsmøder. Der var Emil Elberling, Svend Høgsbro, Jensen Sønderup og mange flere.²¹ De stod trofaste ved Kvindernes Side og gjorde Kvindernes Sag til deres. Og det kunde gerne behøves for Modstanden var strid. Blandt de Kvinder der fra Ungdommens Dage kæmpede for Sagen var også fru Astrid Stampe Feddersen, gift med Amtmand Feddersen. De var Amtmandsfolk i flere Aar i Ringkøbing, og der stiftede hun D Kvindesamfund i Ringkøbing, den Kreds som hun holdt meget af. Nu er både hun og Fru Jutta Møller rejst til "Landet bag Hav" og mange flere er fulgt med. De der var unge dengang er nu gamle og kan ikke tage Del mere i det, som endnu gror og lever. Men nu er der kommen en Flok unge levende og lovende Kvinder til. Nu er det dem der skal bære Sagen ind i dagen ny.

Vi sang mange Sange ved disse Sommermøder. Sangene var digtede til Dagen. Jeg husker enkelte Vers. Her er nogle

“Vi Fynboere tager jo stærkt på Vej
når vi er samlet i Flok
men Jyden han er jo stærk og sej
i Længden han klarer sig nok.

Figur 5. Astrid Stampe Feddersen (1852-1930) oprettede i 1895 DK-kredsen i Ringkøbing. I 1903 blev hun medlem af DK's fællesstyrelse, hvor hun straks blev næstformand og siden – i 1913 – formand. Kilde: Dansk Kvindebiografisk Leksikon, s.v. Stampe Feddersen, Astrid. Foto: Kvindehistorisk Samling, Statsbiblioteket Århus.

Og har vi også en Lanse brudt
og har vi fyret med Ordets Krudt
vi giver dog hinanden
et ærligt Håndtryk til Slut”

Fra et Par af Medlemmerne som ferierede i Italien mens vi holdt Møde kom følgende Vers:

“Under Pinierne ved Genuas Strand
mens Klokkerne ringe fra By og Land,
går Tanken til Venners Stævne i Nord.
Gid Mødet bliver så rigt og lyst
som selve den strålende Middelhavskyst
til Held for vor fædrene Jord.”

Så gik der mange Aar. Dønningerne om Kvindesagen lagde sig lidt efter hånden. Nu kunde Kvinderne godt tage Ordet i en Forhandling uden stor Forargelse. Nu havde de sammen med Tjenestefolkene deres politiske og kommunale Valgret. Privilegierne var ikke mange nu. Og godt var det.

Her i vort Hjem skete den Forandring at vor ældste Datter, Kirstine, blev gift med en Karl fra Hanherrederne. Da Ejendomspriserne efter Verdenskrigen var meget høje, købte de en mindre Landejendom i Sønderjylland, ikke langt fra Sommersted St. Der boede de i 5 Aar, men Kirstine længtes efter Hjemmet og Forholdene her i Vestjylland, især i den første Tid, og da de så kunde sælge til en god Pris, så solgte de deres Ejendom dernede og købte en Ejendom her i vort Nabosogn Stauning, hvor de bor endnu. De havde Bryllup i 1919. Vor næstældste Datter Marianna, som Barn kaldte vi hende Anna, var skiftevis hjemme og skiftevis havde hun Plads ved Husvæsenet. Jenny var Lærerinde om Vinteren og var hjemme og hjalp om Sommeren eller også havde hun en Plads, undertiden var hun på Kursus. Jenny var jo den tredje i Flokken. Hun var Lærerinde i Aadum ved Tarm i 10 Vintre, så syntes hun at hun skulde flytte sine Teltpæle og tog så Plads i Stauning. Maren vor yngste Datter vilde være Sygeplejerske. Og Kjeld og Ernst hjalp ved Landvæsenet, det var deres Lyst.

Så var det en dag i 1923, ja det var nu en Nat at jeg fik en Hjerneblødning. Min venstre Hånd og Arm blev lammet og tildels mit Ben og min Fod. Dog var det Armen og Hånden der blev mest lammet så jeg tror aldrig siden at jeg nogensinde kan komme til at bruge Hånden. Jeg er jo meget glad over at det er min højre Side der er rask. Nu kan jeg skrive og jeg kan sidde og brodere lidt, så går Tiden, Dagene og Aarene. Jeg læser meget, men kan ikke tåle at læse altid. Mine Øjne har holdt til meget. Godt at jeg har mine Tanker klare, så jeg kan følge med i Tidens Spørgsmål. Mange er jo sløvede når de har fået en Hjerneblødning.

Thomas afstod vor Ejendom til Kjeld og tog et Stykke Jord fra Gården som han byggede på og søgte Statslån til. Så nu har vi et Statshusmandshjem og nu har Marianna fåt Skøde på det. Og Kjeld har fåt Skøde på Gården, der bor han nu med sin Kone, som er her fra Nabolaget, og sine to små Piger Elise og Selma. De havde en lille Pige, der hed Kirstine, en dejlig lille Pige, hun døde da hun var 4½ Aaar, nu hviler hendes Støv på Velling Kirkegård. Vi savner hende meget, især længtes vi meget efter hende den første Tid. Elise og Selma kommer ofte her og besøger os, til stor Fornøjelse for os. Ernst er også gift og bor her i Sognet. Han er gift med en Pige her fra Sognet. De har en Ejendom i Nærheden af Vesttarp Skole. De har 4 Børn hvoraf den ældste snart er 9 Aar. Ejlif hedder han og den næste hedder Ketty. Så kommer Karl og den yngste hedder Ane-Lise. Jenny er gift med en Karl fra Stauning, de bor i hans Forældres Hjem og de har også 4 Børn. 3 Drengene først og så en lille Pige. Niels, Vagn, Viggo og så lille Inger. Til Sommer bliver Niels 7 Aar og skal i Skole. Mads og Kirstine har ingen Børn. Dagmar er gift og har en lille Pige på 5 Aar nu som hedder Anna-Lise. De bor i Ringkøbing hvor de har en Cykleforretning. Thomas er – trods sine 72 Aar – rask og spændstig.

Maren er uddannet Sygeplejerske. Hun var 3 Aar i Varde, kom derfra til Sindsygehospitalet i Nykøbing på Sjælland, derfra til et Fødehjem i København. Så var hun fuldfærdig med sin Uddannelse. Tog så Plads i Vedsted hvor hun var i halvandet Aar. Derfra kom hun så hjem og var en lille Tid, men søgte så ud igen. Denne Gang var det England det gjaldt. Hun fik så Plads i Udkanten af London, kom så senere på et Sanatorie som Sygeplejerske, det var Papworde²² i Nærheden af Cambridge. Der var hun så et halvt Aar, kom så hjem på Ferie, men kunde så ikke komme ind igen i England. Der var jo snart Arbejdsløshed over den hele Jord, og det var jo ikke så underligt, at Staterne vilde sørge for deres egne Borgere. Så fik hun Plads i Lyngby ved København hvor hun var en Vinter. Om Foråret startede hun og en Kammerat så og rejste til Paris. Maren havde altid haft Lyst til at se sig om. Og der er jo vidunderligt i Paris.

Hun fik vellønnede Pladser og kunde sende Penge hjem. Men så kom der et Aar da hun næsten ingen Arbejde kunde få. Føden var dyr og hun blev underernæret. Da fik hendes Nerver et Knæk, så hun måtte på et Hospital og det var dyrt i det fremmede Land, da vore danske Penge var i så dårlig en Kurs overfor de franske. Hun kom så hjem og var skiftevis herhjemme og ude. Foreløbig har hun nu opgivet Gerningen som Sygeplejerske, da den både er streng og ansvarsfuld. Nu har hun taget Plads som Husbestyrerinde og har det godt.

Alderdommens Dage.

“Så svandt de Dage, så randt de Aar.
Vor Ryg er bøjet og gråt er vort Hår,
det stunder mod Aftentide.
Gid Klokkerne ringe nu: Hvil i Fred
i Ro og Stilhed, når Sol går ned
i Solnedgangsskær det blide.”

Noter

- 1 Sørensen, Karen Marie: Fra Høver til Græsballeshøj – erindringer fra årene omkring århundredskiftet, *Annales: Galten Egnssarkivs Årsskrift*, 2002, bnd.12, s. 43-61
- 2 Ibid, s. 54
- 3 Jensen, Elise: *Minder fra min Slægts Liv og nogle Minder fra mit eget Liv*. Velling, ca.1923-?, håndskrevet kladdehæfte s.112
- 4 Nedergaard, Paul (udg.): *Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske Bidrag til en dansk Præste og Sognehistorie (kirkelig Geografi) 1849-1949*, IX B Ribe Stift. København, 1972, s.757
- 5 Angivet med et tegn, der formodentligt skal være et pundtegn

- 6 Angivet med et tegn, der formodentligt, men ikke sikkert skal være et pundtegn
- 7 En pot var knap en liter
- 8 Fra St. St. Blichers *Æ Bindstouw*
- 9 Elise Jensen citerer i sin egen dialekt, der afviger fra Blichers
- 10 En mil var ca. 7½ km
- 11 Kjølbysgaard
- 12 Formentlig Hans Windfeld Jensen, gift med Kirstine Knudsen. Hans' farhed Niels Schack Jensen, hvorfor Schack-navnet (hos Elise: *Skat*) formentlig også har været knyttet til sønnen. Kilde: <http://genealogi.singlehand.dk/phfam/2468.htm>
- 13 Karen Jeppe var hjælpearbejder i Armenien 1903-18 og 1921-35. Kilde: <http://www.kvinfo.dk/side/170/bio/825/>
Armenernes situation optog grundtvigske kvindekredse i Danmark, der i de første årtier af 1900-tallet samlede ind til den dansklede børneinstitution, Fuglereden.
- 14 Anne Marie Petersen var missionær i Indien 1909-51 og grundlagde 1921 Porto Novo-Missionen, der blev et indsamlingsmål for grundtvigske kvinder i Danmark. Kilde: <http://www.kvinfo.dk/side/170/bio/1850/query/indien/>
- 15 Elises gengivelse afviger flere steder fra Den danske Salmebog, som angivet på <http://www.dendanskesalmebogonline.dk/salme/176>
- 16 Christen Hansen Holm (1837-1913) var gårdejer i Lem ved Ringkøbing, hvor han i 1865 blev medlem af sognerådet. I 1872 blev han folketingsmand og i 1895 landstingsmand, men rigsdagskarrieren var turbulent, da han som Venstremand befandt sig på de tabende fraktioners side. Kilde: Bransager, N.: *Den danske Regering og Rigsdag 1901: Biografier og Portrætter*. København.1901, s. 741-42
- 17 Clinton ligger i Iowa
- 18 Efter lægprædikanten Hans Christian Møller (1834-1907), der var født og virkede på Bornholm. Kilde *SDE, s.v.* Hans Møller
- 19 *Kvinden og Samfundet*, medlemsblad for Dansk Kvindesamfund, udkom første gang 1885
- 20 Her tænker Elise Jensen på præsten F. E. Boisen (1808-1882), der i 1852-1879 udgav *Budstikken*, et folkeligt organ for grundtvigianske, siden Venstre-politiske holdninger. Kilde *SDE, s.v. F.Boisen og Budstikken*
- 21 Rudolf Emil Elberling (1835-1927) var som journalist, forfatter og bibliotekar en stærk fortaler for demokrati, herunder kvindernes rettigheder. Svend Høgsbro (1855-1910) var jurist og medlem af Folketinget fra 1895-1909, herunder minister fra 1905. Han engagerede sig – som dedikeret

grundtvigianer – i andelsbevægelsen og var bestyrelsesmedlem i Dansk Kvindesamfund 1884-1900. Jens Jensen Sønderup (1862-1949) var ligeledes erklæret grundtvigianer, stærkt aktiv i andelsbevægelsen og medlem af Rigsdagen fra 1896, i to perioder som minister med særlig interesse for de sociale spørgsmål. Kilde *SDE s.v. Elberling, Rudolf Emil; Høgsbro, Svend; Sønderup, Jens Jensen*

- 22 Det må dreje sig om Papworth Hospital vest for Cambridge, der specialiserede sig i langtidsbehandling af tuberkuloseramte. Kilde: <http://www.papworthhospital.nhs.uk/content.php?/about/history>

Summary

Elise Jensen (1865-1940), whose memoirs are reproduced in the previous text, was a farmer's daughter and later on a farmer's wife in the small parish, Velling, in West-Jutland. She was rooted in traditional values; her family, the Grundtvigian community and the Christian faith, but at the same time she had a strong interest in contemporary society and its challenges. So, she became involved in both the local *menighedsråd* and *hjælpekasse*, as the Danish women in the early 1900s were eligible for election to these local political councils. These boards would administer the affairs of the local church and the poor relief for the genuinely deserving and were – together with *værgerådene* that handled public child welfare – the first local governing bodies to which Danish women were made eligible. Many other rural women took up the challenge and ran for office along with the men, and so they demonstrated a commitment to public affairs that refutes the myth of contemporary rural women as being exclusively occupied with housekeeping, gardening and caring for the smaller farm animals, leaving public matters solely to their husbands.

Elise Jensen's memoirs provides a unique insight into such a rural woman's experiences and outlooks.